

ŽIVOT SRBIJE

 Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Confederation

Federal Department of Justice and Police FDJP
State Secretariat for Migration SEM



COMMISSARIAT FOR
REFUGEES AND MIGRATION
OF THE REPUBLIC OF SERBIA



CRISIS
RESPONSE
AND POLICY
CENTRE

ŽIVOT SRBIJE

ŽIVOT SRBIJE

Izdavač:

Centar za kriznu politiku i reagovanje
Orfelinova 33, Cukarica, Beograd
office@crpc.rs

Za izdavača:

Vladimir Sjekloća

Urednik:

Vladimir Sjekloća

Autori:

Branislava Pokuševski Kumalakanta i Jovan Ristić

Dizajn i prelom:

Milan Krotić

Naslovna fotografija:

Dušan Pokuševski

Štampa: Proof, Beograd

Tiraž: 70

Beograd 2024



Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Confederation

Federal Department of Justice and Police FDJP
State Secretariat for Migration SEM

Izradu ove publikacije podržala je Vlada Švajcarske. Ova publikacija ne mora nužno predstavljati zvanične stavove Vlade Švajcarske.



COMMISSARIAT FOR
REFUGEES AND MIGRATION
OF THE REPUBLIC OF SERBIA

Komesarijat za izbeglice i migracije Republike Srbije je podržao izdavanje publikacije “Život Srbije”. Stavovi izrečeni u ovoj publikaciji predstavljaju stavove autora ili izdavača i ne odražavaju nužno stavove Komesarijata za izbeglice i migracije Republike Srbije.



UNHCR
The UN Refugee Agency

Ovo nije publikacija UNHCR. UNHCR ne odgovara za njen sadržaj niti ga nužno podržava. Svi izneti stavovi izraženi predstavljaju isključivo stavove autora ili izdavača i ne odražavaju nužno stavove UNHCR-a, Ujedinjenih nacija ili njihovih država članica.

UVOD	1
1. KULTURNO NASLEĐE	2
1.1. Arheološka nalazišta iz praistorije	2
1.2. Arheološka nalazišta iz doba Rima	2
1.3. Najvažnije tvrđave nastale nakon rimskog doba	3
1.4. Crkve i manastiri	5
1.5. Najvažniji novovekovni dvorci	6
2. RAZVOJ JEZIKA I PISMA	7
3. GRADOVI	8
(sa najznačajnijim multikonfesionalnim i multikulturnim uticajima)	
4. OBIČAJI I VEROVANJA	12
5. ZNAMENITE LIČNOSTI NAUKE, KULTURE I SPORTA	13
5.1. Naučnici	13
5.2. Književnici i pesnici	14
5.3. Kompozitori	16
5.4. Glumci i glumice	16
5.5. Slikari	22
5.6. Vajari	27
5.7. Sportisti	27
5.7.1. Fudbal	28
5.7.2. Košarka	29
5.7.3. Vaterpolo	31
5.7.4. Odbojka	31
5.7.5. Rukomet	32
5.7.6. Tenis	32
5.7.7. Atletika	32
6. MANIFESTACIJE	33
6.1. Muzički festivali	33
6.2. Filmski festivali	34
6.3. Pozorišni festivali	35
6.4. Književni festivali	35
6.5. Festivali umetnosti	36
6.6. Festivali stripa	36
6.7. Ostali festivali i sportske manifestacije	36
7. GASTRONOMIJA	36
8. POPULARNA KULTURA	37
8.1. Film	37
8.2. Popularna muzika	40
IZVORI	42

UVOD

Kada se nađemo u nekoj zemlji, uvek tražimo informacije koje nas mogu tačno i učinkovito uputiti kako ljudi tu žive, kakva je to zemlja i šta je čini – njena kultura i običaji, znamenitosti, svetkovine, ko su njeni heroji, i zapravo, šta se tu jede. Ta potreba za pravim informacijama izraženija je kod osoba koje nameravaju da u Srbiji ostanu - tražiocima azila, kao i kod osoba kojima je odobreno pravo na utočište ili supsidijarnu zaštitu. U nepoznatoj zemlji, daleko od domovine iz koje dolaze ili beže, za snalaženje u novoj kulturi koja gaji jezik drugačiji od njihovog maternjeg i u novom okruženju, potrebna je pomoć, po mogućstvu dostupna na jezicima koji ljudi u takvoj situaciji razumeju.

Takvo je iskustvo Centra za kriznu politiku i reagovanje (CKPR), koji je 2019. godine u saradnji sa Komesarijatom za izbeglice i migracije Republike Srbije (KIRS), Visokim komesarijatom Ujedinjenih nacija (UNHCR) i Beogradskim centrom za ljudska prava (BCLJP) počeo da organizuje radionice za izbeglice i tražioce azila, a na temu integracija i postupka azila. Naime, jedno od čestih pitanja polaznika bilo je: „Da li postoji neka knjiga ili brošura, kako bismo saznali nešto više o Srbiji?“.

Tako se rodila ideja za publikaciju koja je pred vama, a koju smo objavili u partnerstvu sa Državnim sekretarijatom za migracije Švajcarske konfederacije (SEM). Kroz nju smo pokušali da srpsko kulturno nasleđe, jezik i pismo, običaje i verovanja, nauku, kulturu, popularnu kulturu, sport, gastronomiju i ključne ličnosti iz ovih oblasti približimo osobama koje su zatražile azil, dobile zaštitu ili to planiraju. U želji da Srbiju i način života u njoj približimo što većem krugu tražilaca azila, izbeglica i drugih osoba zainteresovanih da u njoj ostanu, priredili smo je na srpskom jeziku, ali i na stranim jezicima kojim se koristi najveći broj ljudi koji u Srbiju dolaze tražeći pomoć. Stoga je publikacija dostupna i na engleskom, francuskom, arapskom i persijskom.

Srbija ima mnogo toga da ponudi, i ova publikacija pruža osnovne informacije, a čitaoci će potom, već prema svojim interesovanjima i potrebama, sami dalje istraživati teme koje ih zanimaju, u čemu će im CKPR svakako pomagati. Nadamo se da će im ova publikacija omogućiti da se lakše snađu u njoj i da lakše stupe u kontakt sa lokalnim stanovništvom, razgovarajući na teme iz kulture koje su odavnina spajale ljude i činile ih bliskijim.

1. Kulturno nasleđe

1.1. Arheološka nalazišta iz praistorije

Na teritoriji Srbije nalaze se neka od najstarijih arheoloških nalazišta u svetu.

Najstarije nalazište je **Lepenski Vir**. Ostaci arhitekture i različiti predmeti ove kulture datiraju iz praistorije, tj kamenog doba (najranije od 9.500 do najkasnije 5500 godina pre nove ere). Lepenski vir je naziv lokaliteta u Đerdapskoj klisuri (današnji nacionalni park Đerdap) na kojem je pronađeno nekoliko naselja sa ostacima 136 stambenih i obrednih objekata. Kuće su raspoređene u obliku lepeze okrenute ka reci. Geometrijskog su oblika a centralno mesto je ognjište. Skulpture pronađene u Lepenskom viru imaju ili jednostavne geometrijske šare ili se radi o figurama ljudi. Sve figure su napravljene tako da naglašavaju određene elemente, sa snažnim lukovima obrva, izduženim nosom i širokim, ribolikim ustima. Skulpture su bile sastavni deo kuće, ugrađene u kameni pod.

Arheološko nalazište u **Vinči**, mestu nadomak Beograda, potiče iz mlađeg kamenog doba (najranije od 5.700 do najkasnije 4.500. godine pre nove ere). Smatra se da je Vinča bila središte cele jedne kulture koja je pokrivala centralni deo Balkana, i ta kultura je nazvana Vinčanskom. Vinčanske građevine bile su geometrijske. Figurine pronađene u Vinči kreću se od jednostavnih stubastih oblika sa jedva naznačenim nosom i očima, glave jedva izdvojene iz mase gline, pa sve do raskošnih sedećih ili stojećih figura sa bogato ukrašenim nošnjama. Istraživanja su pokazala da se prvo topljenje metala, i to bakra, dogodilo upravo u Vinči, pa je ovo tehnološki najnaprednija civilizacija svog vremena. Na najpoznatijim lokalitetima vinčanske kulture, najstariji pronađeni predmeti od metala bile su masivne bakarne narukvice.

1.2. Arheološka nalazišta iz doba Rima

Rimljani su duž Save i Dunava, svoje severne granice prema varvarskim obastima, podigli niz gradova i utvrđenja. Njihovim dolaskom na Balkan u I veku nove ere, u još primitivnu kulturu uvedeni su umetnički elementi povezani sa rimskom tradicijom i kulturom. Razvoj rimskih gradova doveo je do stvaranja složenog društva, a gradovi su se razvijali po uobičajenoj rimskoj šemi.

U Sremskoj Mitrovici nalaze se ostaci **Sirmijuma**, važnog uporišta rimske vojske i jednog od najvažnijih gradova u celoj državi, s obzirom da je u vreme cara Dioklecijana (284-305) bio jedna od četiri carske prestonice. Nekoliko rimskih careva je rođeno u ovom gradu, uključujući Trajana Decija, Proba i Maksimijana. U njemu je za cara krunisan Teodosije I (379-395), poslednji zajednički vladar istočnog i zapadnog dela Rimskog carstva. Arheološko nalazište uključuje ostatke carske palate, hrišćanske bazilike i sl. Istočno od Sirmijuma, na ušću Save u Dunav, nalazio se **Singidunum**, grad podignut na mestu ranijeg keltskog

utvrđenja Singidun. Posle trajne podele rimskog carstva na istočno i zapadno (395), Singidunum je ušao u sastav istočnog. Razrušen je sredinom petog veka u hunskim najezdama, kad i ostali rimski gradovi u Panoniji, a njegovi ostaci još su vidljivi. Na mestu Singidunuma podignut je srednjovekovni Beograd. Dalje na istoku niz Dunav nalazilo se **Viminacijum**, nekadašnji ilirski grad, i za vreme rimskog carstva bio je glavni grad provincije Gornja Mezija. U ruševinama Viminacijuma otkrivene su kasnoantičke grobnice oslikane freskama.

Najvažniji rimski grad južnije od Dunava bio je **Naisus** (današnji Niš), gde se nalazila **Medijana**, luksuzno imanje i letnjikovac rimskog cara Konstantina Velikog (306-337). Medijana je najbolje očuvani deo Naisusa, Konstantinovog rodnog grada i bila je smeštena kraj termalnih izvora. Sam Naisus bio je važan i pre Konstantina. U vreme cara Dioklecijana, nedaleko od grada su podignute velelepne terme, sa sistemom za grejanje prostorija ispod poda pomoću vrellog vazduha. Naisus je uništen u napadu Huna 446. godine, ali ga je stotinak godina kasnije obnovio istočnorimski (vizantijski car) Justinijan (527-565). Sloveni su ga nastanili od VII veka.

Iz doba Rima potiče i **Trajanova tabla**, natpis uklesan u steni iznad Dunava, u Đerdapskoj klisuri. Trajan je jedan od najslavnijih rimskih careva (98-117), a tabla je podignuta iznad puta kojim su kroz klisuru išle rimske trupe. Na tom putu, Trajan je podigao i most preko Dunava. Zbog izgradnje hidroelektrane Đerdap i veštačkog jezera, rimski put je potopljen a tabla je premeštena 21,5 metar iznad mesta na kojem se nalazila.

1.3. Najvažnije tvrđave nastale nakon rimskog doba

Pored nasleđa klasične rimske kulture, od velikog značaja za srpsko kulturno nasleđe su i srednjovekovne tvrđave, kao i one nastale nakon srednjeg veka, koje su podizali Srbi i osvajači ovih prostora – Vizantinci, Turci, Ugari i Austrijanci.

Bačka tvrđava – Dobro očuvano ugarsko utvrđenje na teritoriji Vojvodine, u mestu Bač blizu Dunava. Podignuto je između 1338. i 1342. godine, u vreme ugarskog kralja Karla Roberta, ali današnji izgled je dobilo tek jedan vek kasnije. Na njegovom mestu se nalazilo avarsko utvrđenje, koje su razorili Mongoli.

Petrovaradinska tvrđava – Podignuta prekoputa današnjeg Novog Sada na Petrovaradinskoj steni, ova velelepna srednjovekovna tvrđava nastala je u doba Austrije (1692-1780), radi odbrane od Turaka Osmanlija. Na njenom mestu prethodno su bili rimski grad Kuzum, a potom vizantijsko utvrđenje Petrikon i ugarska tvrđava.

Niška tvrđava – Jedna od najočuvanijih tvrđava na Balkanu. Nalazi se u centru današnjeg Niša. Podigli su je Turci na ostacima rimskog, vizantijskog i srednjovekovnog utvrđenja. Beogradska tvrđava (Kalemegdan) – Ova tvrđava na strateški izuzetno važnom mestu – brdu

Kalemegdan iznad ušća Save u Dunav – nosi obeležja i arheološke slojeve praktično svakog osvajača koji ju je zauzeo. Na mestu keltskog Singiduna niklo je rimsko utvrđenje Singidunum kao deo vojne granice prema varvarskoj centralnoj Evropi. Ovaj grad su nekoliko puta razarali i obnavljali različiti osvajači, među njima i Srbi koji počinju tu da se naseljavaju. Kao Beograd ga prvi put pominju Bugari. Potom je više puta bio ugarski i srpski pogranični grad. Turci su ga zauzeli 1521. godine. Za vreme turske okupacije, nekoliko puta je padao u ruke Austrijanaca, koji su ga obnovili i modernizovali. Srbi su ga konačno oslobodili 1815, proglasili ga prestonicom 1841, a poslednji turski garnizon otišao je odatle 1867. godine. Smederevska tvrđava – Jedna od najvećih tvrđava na teritoriji Srbije. Sagradili su je Srbi (1427-1430) na zahtev despota Đurađa Brankovića nakon što je srpska država bila prinuđena da svoju prestonicu, Beograd, vrati pod ugarsku upravu. Smederevo je tako postalo glavni grad srpske države do njenog pada pod tursku vlast 1459. godine.

Tvrđava Kale (Momčilov grad) – Dobro očuvano, manje utvrđenje kod grada Pirota, čiji najstariji delovi potiču iz doba Rima. Utvrđenje je sazio srpski srednjovekovni vitez vojvoda Momčilo za vreme vladavine kneza Lazara Hrebeljanovića u drugoj polovini XIV veka, pa je zato dobilo naziv Momčilov grad. Bilo je u vojnoj upotrebi do prve polovine XX veka.

Golubačka tvrđava – Srednjovekovna srpska tvrđava, smeštena na liticama kod grada Golupca, na samom ulasku Dunava u Đerdapsku klisuru. Podignuta je na ostacima rimske tvrđave, na razmeđu XIII i XIV veka, a konačni izgled dobila je krajem XV veka. Njeni graditelji najverovatnije su bili Srbi. Golubačka tvrđava je biser srpskog kulturnog nasleđa i potpuno je restaurirana 2019. godine. Deo je Nacionalnog parka Đerdap.

Kruševačka tvrđava – Ostaci ovog utvrđenja, koje je najverovatnije sazio knez Lazar Hrebeljanović, nalazi se u užem centru sadašnjeg Kruševca. Lazar je odatle vladao zemljom, a posle njega i njegov sin, despot Stefan Lazarević, sve do 1405. god kada je prestonica preseljena u Beograd, kojeg je Stefan dobio na upravljanje od susedne Ugarske.

Stari Ras – Planinsko utvrđenje, 11 kilometara udaljeno od sadašnjeg Novog Pazara. Ras je bio prestonica srpske srednjovekovne države Raška, i zadugo jedan od najvažnijih srednjovekovnih gradova na Balkanu zbog svog strateškog položaja, na raskršću važnih puteva. Verovatno je podignut na mestu rimskog utvrđenja. Zajedno sa obližnjim manastirom Sopoćani, Ras je pod zaštitom UNESCO-a.

Maglič – Gotovo nepristupačno planinsko utvrđenje, podignuto na vrhu brda u Ibarskoj klisuri u XIII veku. Ova tvrđava štitila je jedini put koji je spajao Kosovo sa centralnom Srbijom, a takođe je štitila manastire Sopoćani i Studenica. Najverovatnije su je saziali prvi kralj iz dinastije Nemanjića Stefan Prvovenčani ili njegov sin Uroš I. Naziv tvrđave potiče od srpske reči magla.

1.4. Crkve i manastiri

Srpski pravoslavni manastiri, sagrađeni između XII i XV veka, bili su uporište verskog, kulturnog i umetničkog života, i od ogromnog su značaja za srpsko kulturno nasleđe. Postoje tri stila u kojima su oni pravljeni: raški, srpsko-vizantijski i moravski.

Raški stil dobio je naziv po reci Raški oko koje je bila formirana istoimena srpska država. Originalno je dostignuće srpskih graditelja po kome su postali svetski poznati. Epoha raškog stila počela je izgradnjom manastira Đurđevi stupovi (1170. godine) a završila se sa crkvom svetog Ahilija u Arilju (1296. godine). Za ovu epohu u arhitekturi je vezano i tzv. zlatno doba srpskog slikarstva koje počinje sa oslikavanjem Đurđevih stupova oko 1175. godine a završava se sa Gradcem oko 1275. godine. Vrhunac dostiže u Sopoćanima. Predstavnici ovog arhitektonskog stila su:

- **Manastir Studenica** (XII vek) zadužbina je Stefana Nemanje. Fasade obe crkve su izrađene od belog mermera. Manastir je poznat po svojoj kolekciji fresaka iz XIII i XIV veka. UNESCO je 1986. uvrstio Studenicu u listu svetske baštine.
- **Manastir Mileševa** (XIII vek) zadužbina je kralja Stefana Vladislava u kojoj je i sahranjen. U ovom manastiru se nalazi freska Beli anđeo koja se smatra jednim od najlepših radova srpske i evropske srednjovekovne umetnosti .
- **Manastir Žiča** (XIII vek) podigao je kralj Stefan Nemanjić, poznatiji kao Stefan Prvovenčani. Žiča je stradala u napadu Tatara, a manastir je početkom XIV veka obnovio Kralj Milutin.
- **Manastir Visoki Dečani** (XIII-XIV vek) zadužbina je srpskog kralja Stefana Dečanskog u kojoj je sahranjen. Ova jedinstvena crkva ukrašena je sa više od 1000 srpsko-vizantijskih fresaka. Manastir je kroz vekove neprestano napadan i pljačkan pa zatim obnavljan. Inicijativa za izgradnju manastira potekla je od Svetog Save (brata velikog župana Stefana Nemanje, čiji je pravo ime bilo Rastko Nemanjić). Građen je u dva navrata pod pokroviteljstvom prvo Stefana Dečanskog, pa zatim njegovog sina Cara Dušana. Nalazi se nadomak Peći, i na listi je ugrožene svetske baštine UNESCO-a od 2006. godine.
- **Manastir Sopoćani** (XIII vek) zadužbina je kralja Uroša I. Nalazi se u blizu Novog Pazara. Na njenom zapadnom zidu nalazi se freska sa prikazom Uspenja Bogorodice za koju se smatra da najbolje prikazuje ovaj obavezni motiv pravoslavnog freskoslikarstva. Godine 1979. uvršćen je u UNESCO-vu listu svetske baštine.

Srpsko-vizantijski (vardarski) stil, razvijao se od kraja XIII do kraja XIV veka na prostoru Metohije, Kosova i severne Makedonije. Naziva se vizantijskim, jer su za uzor uzimane vizantijske građevine. Spoljašnja obrada crkvenih građevina sastoji se od sivog ili žućkastog kamena i crvene opeke. Predstavnici ovog stila su:

- **Crkva Bogorodica Ljeviška** (*početak XIV veka*) nastala je za vreme kralja Stefana Milutina. Podignuta je na mestu nekadašnje vizantijske crkve. U obnovljenoj crkvi bile su freske vizantijskih grčkih slikara. Pošto su osvojili Kosovo, Turci su je pretvorili u džamiju, a ponovo je postala crkva 1912. godine kada se srpska vlast tamo vratila. Bogorodica Ljeviška je 2004. godine teško oštećena u nemirima, pa je podvrgnuta restauraciji. Zajedno sa Visokim Dečanima je 2006. uvršćena na UNESCO-vu listu ugrožene svetske baštine.

- **Manastir Gračanica** (*početak XIV veka*) nalazi se u selu Gračanica na Kosovu i Metohiji, a sagradio ga je kralj Milutin. Uvršćen je na UNESCO-vu listu ugrožene svetske baštine.

Moravski stil nastao je u kasnoj fazi srpske srednjovekovne države (period od smrti cara Uroša 1371. do pada srpske despotovine pod tursku vlast, 1459. godine), i korišćen je za crkve i manastire koje su gradili knez Lazar Hrebeljanović, despot Stefan Lazarević i despot Đurađ Branković. Predstavnici ovog stila su Ravanica i Manasija (Resava).

- **Manastir Ravanica** (*druga polovina XIV veka*) sa crkvom posvećenom Vaznesenju Gospodnjem jeste zadužbina kneza Lazara. Ograđena je čvrstim odbrambenim zidom sa sedam kula. Crkva je sagrađena od naizmeničnih redova kamena i opeke. Unutrašnji zidovi manastira su veoma oštećeni, pa je samo mali broj fresaka očuvan.

- **Manastir Manasija ili Resava** (*XV vek*) jedna je od najznačajnijih građevina moravske škole. Zadužbina je despota Stefana Lazarevića, i bila je kulturni centar srpske despotovine. Ceo kompleks je utvrđena celina, opasana velikim zidinama sa 11 kula. Sačuvana je svega trećina fresaka, ali one spadaju u red najvećih dometa srednjovekovnog slikarstva. U okviru manastira je osnovana čuvena Resavska škola u kojoj su se okupljali učenici ljudi poput prevodilaca, književnika, monaha i prepisivača. Osim što su ukrašavali rukopise, oni su ispravljali greške u crkvenoj literaturi nastale zbog brojnih prevoda i netačnih prepisa. Iako je istorijska uloga resavske škole pozitivna, u modernom slengu se izrazi *sledbenik resavske škole* i *resavski prepisivač* koriste za loše đake koji prepisuju od boljih đaka.

1.5. Najvažniji novovekovni dvorci

Značajni deo kulturnog nasleđa Srbije čine i dvorci koji su na njenoj teritoriji građeni tokom novije istorije – pre svega na teritoriji Vojvodine.

Dvorac Dundžerski (*XIX vek*) – Verovatno najpoznatiji i najlepši od šezdesetak dvoraca izgrađenih u Vojvodini, dok je ona bila u sastavu Habzburške monarhije. Dvorac i deo kompleksa sagradila je bogata srpska porodica Stratimirović 1826. godine. Posed je u međuvremenu menjao vlasnike, da bi ga 1889. godine otkupio veleposednik, industrijalac i dobrotvor Lazar Dundžerski. Njegova porodica je upravljala imanjem do kraja Drugog svetskog rata, a za to vreme je veliki dvorac rekonstruisan. Dundžerski su bili povezani sa kraljevskom porodicom Karađorđević, pa je dvorac bio stecište aktera političkog i javnog

života u Kraljevini Jugoslaviji. Dvorac je sada velika turistička atrakcija i zaštićeno kulturno dobro.

Beli dvor (XX vek) – Zvanična rezidencija jugoslovenske kraljevske porodice Karađorđević koja se nalazi u sklopu kraljevskog kompleksa u beogradskom naselju Dedinje. Izgradnju je 1934. godine otpočeo jugoslovenski kralj Aleksandar I, a posle njegovog ubistva, dovršio ju je 1937. godine regent, knez Pavle koji ju je opremio vrednim umetninama. Posle Drugog svetskog rata i odbacivanja kraljevine, predsednik Jugoslavije Josip Broz Tito je koristio Beli dvor kao reprezentativni objekat za prijeme uglednih gostiju iz inostranstva.

2. Razvoj jezika i pisma

Srpski jezik pripada slovenskoj grupi indoevropskih jezika a potiče od praslenskog, zajedničkog jezika svih Slovena iza kojeg nije ostao nijedan pisani trag. Početak slovenske pismenosti vezuje se za 863. godinu. Tada je na zahtev moravskog kneza Rastislava, vizantijski car Mihailo poslao učene ljude, braću Ćirila i Metodija u misiju da među Slovenima – doseljenicima u Evropu i na Balkansko poluostrvo – šire hrišćanstvo i pismenost. Pre polaska u tu misiju, Ćirilo i Metodije su preveli Bibliju i crkvene knjige sa grčkog na slovenski jezik i zapisali je glagoljicom. Staroslovenski jezik koji su Ćirilo i Metodije zapisali, bio je prvi pisani jezik Slovena. Taj jezik je počivao na dijalektu makedonskih Slovena iz okoline Soluna, odakle su Ćirilo i Metodije poticali. Glagoljica je napravljena po uzoru na grčki alfabet, i imala je 36 slova.

Krajem IX ili početkom X veka, učenici Ćirila i Metodija napravili su ćirilicu, azbuku nazvanu po Ćirilu koja je imala 24 slova iz grčkog jezika i još 12 novih slova. Već u XII veku, ćirilica je u srpskim krajevima potpuno potisnula glagoljicu a u tom periodu se dešava prva promena staroslovenskog jezika u srpskoslovenski, koji je bio prvi književni jezik Srba. Naime tadašnji prepisivači, koji su prepisivali crkvene knjige, počinju da ubacuju reči iz narodnog govora u staroslovenski jezik. Veliki srpski prosvetitelj i prvi arhiepiskop samostalne srpske crkve Sveti Sava (1174-1236) je sve *tipike* (crkvena pravila) pisao na srpskoslovenskom. I njegovo *Žitije svetog Simeona* (1208) je napisano na ovom jeziku, a to važi i za diplomatski dokument *Povelja Kulina bana* (1189) i za *Dušanov zakonik* (1349), čuveni zakonik srpskog cara Stefana Dušana (1308-1355). Jedan od najznačajnijih spomenika srpskoslovenske pismenosti, *Miroslavljevo jevanđelje* (oko 1190) – rukopisna, bogoslužbena knjiga na 362 strane – takođe je pisana na srpskoslovenskom jeziku.

Za vreme osmanske, tj turske vladavine (od sredine XV veka do XIX veka), srpska kultura i jezik su se čuvali i negovali u manastirima, a najpoznatiji je Manasija, gde se u okviru Resavske škole obavljala prepisivačka delatnost.

Godine 1690, kada se u tzv velikoj seobi Srba pod vođstvom Arsenija Černojevića dobar deo stanovništva iz južnih krajeva Srbije, bežeći pred osvetom Turaka, preselio u današnju Vojvodinu – tada teritoriju pod kontrolom Habzburške (Austrijske) monarhije – sa njima su

se tamo premestili i srpski kulturni i verski centri. Srpski doseljenici su trpeli velike pritiske sa ciljem njihovog pokatoličenja, pa se srpska crkva za pomoć obratila Rusiji. Odatle su u Sremske Karlovce došli ruski učitelji i otvorili *slavjansku* i *slovensko-latinsku školu*. Međutim ovi ruski učitelji su doneli sa sobom i ruski jezik, koji polako počinje da utiče na srpskoslovenski književni jezik, do tada jedini pisani jezik Srba u Habzburškoj monarhiji. Tako se pod uticajem ruskog jezika ali i narodnog jezika stvara tzv *ruskoslovenski jezik*.

U XVIII veku javlja se još jedna promena jezika, koja se naziva *slavenoserpski jezik*. On je rezultat velikog upliva narodnog jezika u ruskoslovenski, i nije imao određena pravila po kojima bi se pisalo, već je svaki učeni čovek smatrao da on najbolje zna kako se neke reči pišu ili govore. Lingvista Sava Mrkalj (1783-1883) i veliki prosvetitelj Dositej Obradović (1739-1881) ukazivali su na to da je potrebno napraviti reformu jezika i ujednačiti pravila, a Vuk Stefanović Karadžić (1787-1864) je ceo svoj život posvetio ostvarivanju upravo ovih ideja, tj reformi srpskog jezika i pisma. Njegove reforme su modernizovale srpski književni jezik, približivši ga govoru običnog čoveka a udaljivši ga i od srpskoslovenskog i od ruskoslovenskog. Ćirilica je svedena na 30 slovnih znakova a svaki znak ima svoj glas, što znači da i stranac koji ne zna srpski jezik može da pročita svaku srpsku reč ako nauči glas za svako slovo srpske azbuke. Vuk Stefanović Karadžić takođe je tvorac prvog rečnika reformisanog srpskog jezika, koji je objavljen 1818. godine.

Pored ćirilice se u srpskom jeziku koristi i latinica, koja je takođe prilagođena principu jedan glas jedno slovo, uz nekoliko izuzetaka gde se dva slova čitaju kao jedan glas (dž, nj).

3. Gradovi

(sa najznačajnijim multikonfesionalnim i multikulturalnim uticajima)

Beograd je glavni i najveći grad Republike Srbije. U njemu živi oko 1,7 miliona stanovnika – nešto manje od jedne četvrtine populacije cele zemlje. Nalazi se na ušću reke Save u Dunav, i bio je meta brojnih osvajača. Sam grad je u III veku pre nove ere osnovalo keltsko pleme Skordisci koje ga je nazvalo *Singidun*, a u I veku nove ere osvojili su ga Rimljani i prekrstili u **Singidunum**. Kada je Rimsko carstvo podeljeno, pripao je istočnom carstvu – Vizantiji. Od druge polovine IV veka naizmenično su ga rušili ili od Vizantinaca otimali Goti, Huni, Sarmaćani, Ostrogoti, Gepidi, Avari i Sloveni. Kao Beograd su ga prvi put pomenuli Bugari, 876. godine. U sastav srpske srednjovekovne države ušao je tek u XIII veku. Njegovo najznačajnije obeležje je **Kalemegdan**, impozantna tvrđava na istoimenom brdu iznad Ušća. Ona je bila od strateškog značaja za Rimsko carstvo (kao pogranično utvrđenje), Vizantijsko carstvo, srpsku despotovinu, Ugarsko kraljevstvo, Osmansko carstvo i Austrijsko carstvo. U Prvom svetskom ratu osvojili su ga Nemci i Austrijanci. Potom je postao glavni grad nove Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca kasnije nazvane Kraljevina Jugoslavija. Posle Drugog svetskog rata bio je glavni grad Socijalističke federativne republike Jugoslavije (1943-1991) i Savezne republike Jugoslavije (1992-2003). Teško je oštećen u nemačkom bombardovanju 6. aprila 1941. godine, a potom i u savezničkom bombardovanju 1944. godine. Zbog brojnih

razaranja i različitih uticaja, njegova arhitektura veoma je šarolika. Na terasi Kalemegdanske tvrđave, iznad rečne luke i samog ušća, podignuta je **statua Pobednika**, rad vajara Ivana Meštrovića – jedan od simbola Beograda. Drugi važni simbol je **planina Avala** (511 metara) – jedno od najomiljenijih izletišta stanovnika Beograda – kojom dominira džinovski **televizijski toranj** i na kojoj se nalazi **spomenik Neznanom junaku**. U centru grada su **Skadarlija** – boemska četvrt koja je krajem XIX veka postala stecište glumaca, pesnika i slikara, kao i **Beograđanka** – poslovna zgrada sagrađena 1974. godine i visoka 101 metar, na čijem se vrhu, isto kao na Avalskom tornju, nalazi vidikovac sa kojeg se vidi panorama Beograda i njegove okoline. Od 2015. godine, počela je izgradnja novog dela grada, **Beograda na vodi** na starobeogradskoj obali Save. Beograd ima dragocene spomenike duhovne kulture, crkve, manastire i bogomolje različitih veroispovesti. Jedna od najznačajnijih pravoslavnih crkvi, **Saborna crkva** sagrađena je 1840. godine. Značajem i izgledom izdvajaju se i crkve **Ružica** i **Sveta Petka**, crkva **Svetog Marka**, **Topčiderska** i **crkva Aleksandra Nevskog**, kao i monumentalni **hram Svetog Save**. **Beogradska Sinagoga (ili Sukat Šalom)** nalazi se u centru grada i trenutno je jedina potpuno aktivna jevrejska bogomolja a podignuta je 1929. godine. **Bajrakli džamija** nalazi se u starom centru grada, na Dorćolu. Izgrađena je oko 1575. godine i jedina je preostala od preko 200 koje su postojale u Beogradu za vreme otomanske vladavine. U glavnom gradu Srbije postoji i niz rimokatoličkih crkava među kojima se izdvaja crkva **Svetog Antuna Padovanskog**. Beograd ima veoma bogat kulturni život, a najmasovnije posećene manifestacije su **Međunarodni beogradski sajam knjiga, filmski festival FEST** (najveći u zemlji) i Beogradski festival piva, tj **Beer Fest** (istovremeno muzički festival). U Beogradu se održavaju i **BITEF** (jedan od najznačajnijih pozorišnih festivala u svetu), **BELEF** (festival koji je zapravo spoj više različitih manifestacija koje se održavaju preko leta), **Festival autorskog filma**, Festival dokumentarnog i kratkometražnog filma **Kratki metar**, **Gitar art festival**, festival klasične muzike **BEMUS** i druge veoma raznovrsne manifestacije.

Novi Sad je drugi najveći grad u Srbiji (340.000 stanovnika) i glavni je grad Autonomne pokrajine Vojvodine. Nalazi se u južnom delu Panonske nizije na obali Dunava. Nastanak ovog grada vezuje se za izgradnju **Petrovaradinske tvrđave** 1692. koju je Habzburška (Austrijska) monarhija započela kako bi se grad branio od napada. Sa podizanjem tvrđave, tada nazivane „Dunavski Gibraltar“, raslo je i naselje u kojem su uglavnom živeli vojnici, zanatlije, trgovci. Stanovništvo je bilo veoma raznoliko pa su tako ovaj grad naseljavali Mađari, Sloveni, Nemci, Cincari, Jevreji i drugi narodi. Na širenje i raznolikost grada značajno je uticala je Seoba Srba pod vođstvom Arsenija Černojevića. Ta velika migracija iz 1696. godine došla je iz južnih krajeva Srbije koji su tada bili pod vlašću Turaka, a bila je potaknuta strahom od njihove osvete. Vremenom, Novi Sad je pod austrijskom a kasnije austrougarskom upravom postao centar srpske kulture i nacionalnog buđenja, zbog čega je dobio nadimak „srpska Atina“. Osim Petrovaradinske tvrđave, veoma značajna obeležja Novog Sada su **Trg Slobode** na kome se nalaze **Gradska kuća** koja se smatra jednom od najlepših građevina u Srbiji, kao i **Rimokatolička katedrala** – obe rađene po projektima Đerđa Molnara. U blizini se nalazi i **Saborna crkva svetog Đorđa** kao i **Vladičanski dvor**.

Jedan od veoma značajnih kulturnoistorijskih objekata je i **Sinagoga**, građena po nacrtu mađarskog arhitekta Lipota Baumhorna. Novi Sad je bogat muzejima, galerijama i kulturnim dešavanjima, među kojima se ističe pozorišni festival **Sterijino pozorje** i filmski festival za mlade autore Sinema Siti. Od 2000. godine, Petrovaradinska tvrđava je sedište jednog od najvećih muzičkih festivala u svetu – **Exita**, na kojem gostuju najveće svetske muzičke zvezde.

Niš je treći grad po veličini u Srbiji (260.000 stanovnika) i administrativni je centar njenog južnog dela. Jedan je od najstarijih gradova na Balkanu. U svojoj dugoj istoriji rušen je i spaljivan više puta. Rimljani su ga osvojili u I. veku pre nove ere i nazvali ga **Naissus**. U njemu su rođena dva rimska cara, Konstantin Veliki i Konstancije III. Grad je uništen u najezdi varvarskih Huna sredinom VI veka nove ere. Potom ga osvajaju Avari i Sloveni. Za prevlast nad gradom naizmenično su se potom borili Vizantinci, Bugari i Srbi. U sastavu srpske srednjovekovne države bio je do pada Srbije pod tursku vlast sredinom XV veka. Srbi su ga povratili od Turaka tek u drugoj polovini XIX veka. Jedno od najznačajnijih obeležja Niša je arheološki park **Medijana** koje potiče iz IV veka i sadrži ostatke rimske rezidencije Konstantina Velikog. Tu su i **Čele kula** i **spomenik na Čegru**, mestu na kome se 1809. godine, tokom Prvog srpskog ustanka, odigrala Čegarska bitka. U njoj je stradao veliki broj srpskih vojnika ali i veliki broj Turaka, a Čele kulu su podigli Turci u znak osвете srpskom narodu zbog svojih žrtava u ovom okršaju i u njega su ugradili 952 lobanje stradalih srpskih vojnika. **Niška tvrđava** je u centru grada i spada u najčuvenija turska utvrđenja. **Kazandžijsko sokače** je jedini sačuvani deo stare niške Čaršije. U Nišu postoji veliki broj spomenika duhovne kulture i bogomolja. Glavni pravoslavni verski objekat u Nišu je **Saborni hram** posvećen Svetom trojstvu; izgrađen je u XIX veku, a nalazi se u centralnom delu grada. **Crkva Svetog Pantelejmona** rušena je više puta i jedan je od najstarijih verskih objekata u Srbiji. Prvobitna crkva datira iz XII veka, a današnji izgled dobila je 1878. godine. **Islam-agina džamija**, u centru Niša, jedina je bogomolja koju islamska zajednica danas koristi u ovom gradu. Sem nje, postoji i **Bali-begova džamija** u Niškoj tvrđavi koja je pretvorena u galeriju, kao i **Hasan-begova džamija** koja je oštećena u 1944. godine u savezničkom bombardovanju. Niška **Sinagoga** sagrađena je 1925. godine na mestu gde se nalazila stara Sinagoga koja je izgorela u požaru 1879. godine. Vernici su je koristili do Drugog Svetskog rata kada je u Nišu živelo oko 400 Jevreja od kojih je većina strdala u holokaustu. Danas ovaj objekat služi kao galerijski prostor. I Niš ima bogat kulturni život. U njemu se održavaju neki veoma važni festivali poput Filmskih susreta i džez festivala **Nišville**.

Kragujevac je grad sa oko 179.000 stanovnika i smešten je u srcu Šumadije – nekada izuzetno šumovitog regiona centralne Srbije. Ime mu se prvi put spominje 1476. godine, u turskim spisima. Od XV do XIX veka, u više navrata su ga osvajali Turci i Austrijanci. Godine 1815, tokom Drugog srpskog ustanka, oslobođen je od Turaka, i od 1818. do 1841. godine bio je prestonica Kneževine Srbije. U to vreme izgrađen je dvorski kompleks koji se sastojao od kneževog konaka, konaka kneginje Ljubice i od **Amidžinog konaka** – jedinog sačuvanog dela ovog kompleksa a danas spomenika kulture od velikog značaja. U Kragujevcu je 1833.

godine osnovana prva gimnazija, a polovinom XIX veka tamo je započela sa radom i **vojna fabrika**. Prvi topovi u njoj su proizvedeni 1853. godine. Osim fabrike oružja, u Kragujevcu se danas nalazi i **fabrika automobila**. Jedno od obeležja Kragujevca je i **spomen park Kragujevački oktobar**, podignut u znak sećanja na stravični masakr koji su u oktobru 1941. godine počinili nemački okupatori nad oko 2.800 ljudi, uključujući đake, u znak odmazde zbog partizanskih napada na Nemce. Kragujevac je takođe sedište velikog muzičkog festivala **Arsenal fest**, koji neguje rok zvuk.

Subotica je najseverniji grad Srbije, nalazi se na granici sa Mađarskom, i sa oko 141.000 stanovnika je drugi najveći u autonomnoj pokrajini Vojvodini. Prvi put se pominje 1391. godine pod mađarskim imenom Zabatka. Nekoliko godina u XVI veku bio je glavni grad kratkotrajne srpske ustaničke države pod komandom Jovana Nenada, samozvanog srpskog cara nepoznatog porekla. Turci su njime vladali od 1542. do 1686. godine, kada je potpalo pod vlast Austrijanaca, tj Habzburške monarhije. Austrijanci su mu u XVIII veku dva puta menjali ime, pa je prvo preimenovan u Sankta Marija a onda u Marija Tereziopolis. Stari naziv Subotica vraćen mu je u XIX veku. U moderan srednjoevropski grad Subotica se razvila krajem XIX i početkom XX veka. U to vreme je doživela je industrijski, graditeljski i kulturni procvat. U njoj je pozorišnu karijeru započeo Bela Lugoši, mađarski glumac iz susedne Rumunije koji će se kao imigrant u Americi proslaviti ulogom vampira u filmu Drakula (1931). U neposrednoj blizini Subotice nalazi se **jezero Palić** gde se održava **Evropski filmski festival Palić**. Centrom grada dominira velelepno zdanje, **Gradska kuća**, ispred njega je trg sa fontanom. U blizini je takođe velelepna **katedrala, crkva Svete Tereze Avilske**, građena krajem XVIII veka u baroknom stilu. Na ostacima srednjovekovne tvrđave izgrađena je **franjevačka crkva**, posvećena svetom Mihovilu. U Subotici se nalazi i **Muhadžir džamija**, prvi islamski objekat koji je na ovim prostorima izgrađen u poslednja dva veka. Jevrejska zajednica u Subotici može se pohvaliti prelepom **Sinagogom**. Izgrađena je početkom XX veka, kada je važila za drugu po veličini u svetu.

Vranje je grad na samom jugu Srbije (oko 83.000 stanovnika) koji se još u XI veku pominje. To je grad u kome je rođen Bora Stanković, pisac znamenitih romana *Nečista krv* i *Gazda Mladen*. Grad se nalazi na granici istoka i zapada, severa i juga, i uspeo je da sačuva specifični duh burnih prohujalih vremena. Vranje je bilo u sastavu srednjovekovne srpske države sve do 1455. godine, kada ga osvajaju Turci koji tu ostaju do 1878. godine, zbog čega mnoge znamenitosti Vranja, arhitektura i gastronomija odišu duhom orijenta. Jedno od najznačajnijih obeležja Vranja je **Beli most/Most ljubavi**, za koga se vezuje legenda o nesrećnoj ljubavi turkinje Ajše i srpskog pastira Stojana. U spomen njihove ljubavi, Ajšina majka je podigla taj most. Veliki kulturnoistorijski značaj ima i **rodna kuća Bore Stankovića**, kao i vizantijsko utvrđenje **Markovo Kale**, koje je postojalo još za vreme cara Justinijana I (527-565).

4. Običaji i verovanja

Koreni srpskih običaja vode poreklo iz nekoliko izvora. Stari Sloveni, čija su se južna plemena od VII veka počela doseljavati na Balkan, bili su mnogobošci, sa svojim magijskim ritualima i sujeverjima. Prilikom dodira sa pravoslavnom hrišćanskom religijom, koju su Srbi primili u ranom srednjem veku, dobar deo te staroslovenske tradicije je sačuvan i danas živi uklopljen u hrišćansku tradiciju.

Npr, u Srbiji se proslavljaju slave tj *slave* se sveci, ali ovaj običaj je u tesnoj vezi sa prastarom kulturom predaka. Sveci su osobe koje su život vodile na takav način da ih je crkva proglasila svecima. Svetac je i zaštitnik kuće i cele porodice, a na dan slave, zaposleni u Srbiji imaju pravo na slobodan dan. Tog dana, domaćin prima brojne goste; u čast kućnog sveca pali se bogato ukrašena slavska sveća koja zauzima centralno mesto na svečanoj trpezi. Do sveće se postavlja slavski kolač – hleb, koji treba da simboliše prinos žrtve kućnom svecu. Pred goste se iznose voda i slatko. Ponegde se zadržao i običaj posluženja pogačom i solju.

U vezi sa kulturom predaka su, pored najpopularnijih praznika (Božić i slave), i neki ključni srpski običaji poput kumstva i gostoprimestva, i neki od najvažnijih odbreda: svadbenih i pogrebnih.

Npr, jedan od običaja koji se zadržao, čisto kao šaljiva forma, jeste otkup mlade. Na tipičnoj srpskoj svadbi, mladoženja dolazi u kuću mlade da je simbolično „otkupi” od rodbine. Otkup je sve do 1846. godine bio stvaran, čak i veoma skup, a onda ga je knez Aleksandar Karađorđević ukinuo kao „običaj protivan dostojanstvu čovečjem”.

Mnogi srpski običaji, poput muškog cepanja košulje novopečenom ocu, davanja novca novorođenčetu prilikom prve posete, izvlačenja ušiju detetu za rođendan (da postane veliko), prosipanje vode za studentima kad idu da polažu ispit, vezuju se za zdravlje i blagostanje ukućana i privlače veliku pažnju stranaca.

Na svetkovinama i u posebnim prilikama, često se koriste tradicionalni srpski instrumenti. Srbija je u svetu možda najprepoznatljivija po trubi, koja je ovde stigla tek u XIX veku, ali bez nje nema nijedne svadbe niti veselja. *Truba* je u narodu postala toliko omiljena da zbog nje postoji sada i međunarodni festival u Guči koji svake godine privuče stotine hiljada posetilaca. Za boemske provode služi *tamburica*, instrument omiljen u Vojvodini, uz koji se pevaju tzv *starogradske pesme*. *Drvena frula* je važan deo muzičke tradicije Srbije i Severne Makedonije, koristi se u etno muzici, a uz nju se često igra *kolo* – ples, karakterističan za Srbiju i Balkan. Naposletku, tu su i gusle, jednostavan žičani instrument uz koji se izvode narodne epske pesme. *Gusle* čine veliki deo istorije Srbije i Crne Gore jer se *narodne epske pesme* vezuju upravo za njih i *guslare*, ljude koji ih uz ovaj instrument pevaju – na veoma poseban način.

U Srbiji se Nova godina slavi kao i u drugim delovima sveta – u noći između 31. decembra i 1. januara, ali zbog specifičnosti crkvenog kalendara, Božić se ne slavi 25. decembra već 7. januara. U Srbiji se, doduše neformalno, proslavlja i „srpska nova godina“, u noći između 13. i 14. januara – što je takođe posledica crkvenog kalendara.

U ruralnim delovima Srbije i dalje vladaju sujeverja koja potiču iz mnogobožaćkih vremena. Veruje se u magiju, a najviše se strahuje od vlaške magije, koja se vezuje za istočnu Srbiju. Verovalo se, i ponegde se još veruje, u razna natprirodna bića: *vampire, drekavce, vukodlake, aveti, čume, babaroge, šumske majke, anateme, more, rusalke, ćorave anđelijske, zduhaće, psoglave, todorce, vile, talasone, ale, bauke, bede, kuge, suđaje, jaude, karakondžule...*

Najslavniji među tim bićima je **vampir** – oživeli mrtvac sa dugačkim zubima koji ide noću po kućama i ljudima pije krv. Srpska folklorna varijanta vampira sjajno je dočarana u znamenitom horor filmu Đorđa Kadijevića Leptirica (1973): vampira pokreće zao duh, pa pri ubijanju vampira valja voditi računa da mu kroz usta ne pobegne leptir, jer će zao duh u tom leptiru da zaposedne drugog čoveka. Najčuveniji srpski vampir, prikazan u Kadijevićevom filmu i poznat iz narodnih predanja, jeste Sava Savanović, seljak koji je živio u vodenici u selu Zarožje kod gradića Bajina Bašta na zapadu Srbije. Međutim, najstariji vampir je izvesni Petar Blagojević (umro 1725. godine), seljak iz sela Kišiljeva za kojeg se verovalo da je ustao iz groba i ubio devetoro ljudi. Ovaj slučaj su zabeležile austrijske vlasti koje su tada nakratko upravljale centralnom Srbijom, pa su i službeno, mada nevoljno, prisustvovala uništenju „vampira“ u grobu, tj probadanju Blagojevićevog tela kocem. Inače, Vampir je jedina međunarodna reč srpskog porekla.

5. Znamenite ličnosti nauke, kulture i sporta

5.1. Naučnici

Iako spada u teritorijalno male zemlje, Srbija sa ponosom pominje svoje naučnike koji su zadužili ne samo nju već ceo svet. Najvažniji među njima su Mihajlo Pupin, Milutin Milanković i Nikola Tesla.

Mihajlo Pupin (1854-1935) bio je srpsko-američki naučnik koji je živio i radio u Americi. Rođen je u selu Idvor u blizini Kovačice u Banatu gde je započeo svoje školovanje koje nastavio u Pančevu, gde se prvi put upoznao sa tajnama električne energije, a zatim u Pragu odakle se vraća u rodno mesto. Nakon iznenadne očeve smrti doneo je odluku da prekine školovanje u Pragu, i zbog finansijskih problema je emigrirao u Ameriku. U Americi je narednih pet godina radio fizičke poslove i uporedo učio engleski jezik. Uspeo je da položi prijemni ispit i upiše Kolumbija univerzitet u Njujorku. Po završetku studija vratio se u Evropu; nastavio je da se školuje u Kembridžu, a zatim u Berlinu, gde je doktorirao. Najpoznatiji su mu patentni u oblasti telefonije na daljinu, telegrafije i radio-mreža,

uključujući Pupinove kalemове koji su nazvani po njemu. Za života je objavio više desetina naučnih članaka. Za autobiografiju *From Immigrant to Inventor* (1923) dobio je Pulicerovu nagradu.

Nikola Tesla (1856-1943) jedan je od najblistavijih umova čovečanstva. Ovaj srpsko-američki naučnik, fizičar, elektro-inženjer i pronalazač istraživao je u oblastima električne energije, magnetnih polja i mašinstva. Rođen je u Smiljanu, na teritoriji današnje Hrvatske. Teslin otac je bio pravoslavni sveštenik i poeta, imao je veliku biblioteku u kojoj je i sam Nikola provodio detinjstvo čitajući i učeći strane jezike. Govorio je srpski, engleski, nemački, italijanski, češki, mađarski, latinski, francuski i slovački. Nikolina majka je bila veoma kreativna žena, i svojim pronalascima želela je da poboljša život u selu. Smatra se da je Nikola od majke nasledio sklonost ka istraživanju. Prvi razred završio je u rodnom mestu, ostatak osnovne škole u Gospiću, a gimnaziju u Karlovcu. Zatim je upisao Politehničku školu u Gracu, i kasnije fakultet u Pragu. Napustio je studije i počeo da radi prvo u Budimpešti, pa u Parizu odakle odlazi u Ameriku u želji da razvije sistem naizmeničnih struja, u čemu je i uspeo, što je njegov najčuveniji doprinos čovečanstvu. Drugi njegovi slavni pronalasci su polifazni sistem, obrtno magnetsko polje, asinhroni motor, sinhroni motor i Teslin transformator. Odgovoran je i za nastanak prve hidrocentrale na svetu – one na Nijagarinim vodopadima u SAD. Po Tesli je nazvana jedinica mere za gustinu magnetnog fluksa ili jačinu magnetnog polja. Njegov lik se nalazi na novčanici od 100 dinara.

Milutin Milanković (1879-1958) rođen je u Dalju na teritoriji današnje Hrvatske. Bio je matematičar, astronom, klimatolog, geofizičar, građevinski inženjer, doktor tehničkih nauka i profesor na univerzitetu. Srednju školu završio je u Osijeku, gradu na teritoriji današnje Hrvatske. Sa 17 godina upisao je građevinski fakultet na Tehnološkom univerzitetu u Beču, a sa samo 25 godina odbranio je doktorku tezu. Došao je u Srbiju 1909. godine, i tu je prihvatio mesto profesora primenjene matematike na Beogradskom univerzitetu. Tada je počeo da se zanima za klimatologiju i tajne ledenog doba, pa se upustio u proučavanje ideje o mogućem uticaju atmosferskih faktora na klimatske promene. Objavio je brojne naučne radove, a 1924. godine postao je redovan član Srpske akademije nauka i umetnosti. Lik Milutina Milankovića se nalazi na novčanici od 2000 dinara.

5.2. Književnici i pesnici

Verovatno najslavniji primer srpskog srednjovekovnog književnika je despot Stefan Lazarević (vladao 1389-1427), koji je bio prosvetljeni vladar i umetnik, a njegovo najpoznatije poetsko delo je *Slovo ljubve*. Iz ovog perioda potiče i pesma monahinje Jefimije *Pohvala knezu Lazaru* koja spada u najznačajnija ostvarenja srpske srednjevekovne književnosti.

Novovekovnu srpsku književnost (XVIII vek) verovatno je začeo veliki srpski prosvetitelj Dositej Obradović, koji je putovao po Evropi i primio ideje prosvetiteljstva i racionalizma. Upravo su ove ideje postale vladajuće u srpskoj književnosti nakon oslobođenja od Turaka, a

tokom velikih srpskih ustanaka s početka XIX veka, značajna je bila memoarska proza prote Mateje Nenadovića (*Memoari*).

U vreme kneževine i kraljevine Srbije (1817-1918) najveća književna imena bili su Milovan Glišić (pripovetke *Prva brazda* i *Glava šećera*), Laza Lazarević (pripovetka *Prvi put s ocem na jutrenje*), Borislav Bora Stanković (roman *Nečista krv*), Petar Kočić (roman *Jazavac pred sudom*), Janko Veselinović (roman *Hajduk Stanko*) i Radoje Domanović (satirične pripovetke *Vođa*, *Razmišljanja jednog običnog srpskog vola*, *Kraljević Marko drugi put među Srbima*). Ogromnu slavu stekli su dramaturzi-komedioografi Jovan Sterija Popović (*Tvrđica* i *Pokondirena tikva*), Branislav Nušić (*Narodni poslanik* i *Sumnjivo lice*) i Stevan Sremac (*Pop Ćira* i *Pop Spira*, *Ivkova slava*). U ovom periodu svoje čuvene epove *Gorski vijenac*, *Luča Mikrokozma* i *Lažni car Šćepan Mali* pisao je crnogorski vladika Petar II Petrović Njegoš, a veliki pesnici bili su Đura Jakšić, Jovan Jovanović Zmaj, Vojislav Ilić, Aleksa Šantić, Vladislav Petković Dis, Sima Pandurović, Milan Rakić i Jovan Dučić. Tokom Prvog svetskog rata, slavu je stekao ratni pesnik Milutin Bojić koji je poginuo na frontu (1917).

U doba Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca odnosno Kraljevine Jugoslavije (1918-1941), veliki književnici – pored veterana Branislava Nušića (drame *Gospođa ministarka*, *Ožalošćena porodica*, *Dr i Pokojnik*, kao i *Autobiografija*) i Bore Stankovića (roman *Gazda Mladen*) – bili su Miloš Crnjanski (roman *Seobe*) i Rastko Petrović (romani *Burleska gospodina Peruna boga groma* i *Dan šesti*, putopis *Afrika*), a veliki pesnici bili su Isidora Sekulić i Momčilo Nastasijević.

Velika književna imena u Srbiji za vreme socijalističke Jugoslavije (1945-1991) bila su: Ivo Andrić (roman *Na Drini ćuprija*, koji je ovenčan Nobelovom nagradom za književnost, romani *Prokleta avlija* i *Travnička hronika*), Borislav Pekić (romani *Godine koje su pojeli skakavci*, *Besnilo*, *Zlatno runo*, *Hodočašće Arsenija Njegovana*, *Vreme čuda* i *Kako upokojiti vampira*), Meša Selimović (romani *Tvrđava* i *Derviš i smrt*), Milorad Pavić (roman *Hazarski rečnik*), Branko Ćopić (romani *Orlovi rano lete* i *Bašta sljezove boje*), Dobrica Ćosić (romani *Koreni*, *Deobe*, *Vreme smrti*), Danilo Kiš (romani *Rani jadi* i *Klopka za Borisa Davidovića*), Dragoslav Mihailović (roman *Kad su cvetale tikve* i *Čizmaši*), Mihailo Lalić (roman *Lelejska gora*), Miodrag Bulatović (roman *Ljudi sa četiri prsta*), Aleksandar Tišma (roman *Upotreba čoveka*), Slobodan Selenić (roman *Očevi i oci*), Momo Kapor (romani *Beleške jedne Ane* i *Una*), Svetislav Basara (roman *Fama o biciklistima*). Istaknuto mesto pripada i dramaturgu Dušanu Kovačeviću (*Radovan treći*, *Maratonci trče počasni krug*, *Sveti Georgije ubiva aždahu*, *Balkanski špijun*), po čijim su komedijama i scenarijima snimljeni neki od najgledanijih filmova srpske kinematografije: *Ko to tamo peva*, *Maratonci trče počasni krug*, *Balkanski špijun*, *Sabirni centar*, *Podzemlje*). Velika imena poezije ovog doba su Desanka Maksimović, Branko Miljković, Mira Alečković, Ljubomir Simović, Ivan V Lalić, Miroslav Mika Antić, Matija Bećković i aforističar Duško Radović. Srpski pesnik Čarls Simić, rođen u Beogradu, kao imigrant je u Americi, pišući poeziju na engleskom jeziku, dobio Pulicerovu nagradu za književnost.

Posle raspada socijalističke Jugoslavije na scenu stupaju pisci kao što su David Albahari (romani *Mamac* i *Mrak*), Svetlana Velmar-Janković (romani *Lagum* i *Bezдно*), Vladimir

Arsenijević (*U potpalublju*), Zoran Živković (roman *Četvrti čovek* i roman-mozaik *Biblioteka za koji je dobio Svetsku nagradu za fantastiku*) i Goran Petrović (romani *Opsada crkve Svetog spasa* i *Sitničarnica 'Kod srećne ruke'*), a današnjom književnom scenom vladaju Dejan Stojiljković (roman *Konstantinovo raskršće*, zbirka priča *Neonski bluz*), Vladimir Kecmanović (*Top je bio vreo*), Aleksandar Gatalica (*Veliki rat*), Dragan Velikić (*Ruski prozor i Islednik*), Vladimir Pištalo (*Tesla: Portret među maskama*), Marko Vidojković (*Kandže*), Srđan Valjarević (roman *Komo*), i Igor Marojević (zbirka priča *Beograđanke*).

5.3. Kompozitori

Stevan Stojanović Mokranjac (1856-1914) jedan je od najznačajnijih srpskih kompozitora. Zaslužen je za uvođenje srpskog nacionalnog duha u umetničku muziku. Njegova najpoznatija dela su: *Rukoveti*, *Kozar*, *Liturgija*, *Opelo*, *Statije* i dr. Godine 1899. osnovao je u Beogradu prvu stalnu muzičku školu. Njegov lik se nalazi na novčanici od 50 dinara.

Zoran Simjanović (1946-2021) komponovao je filmsku i pozorišnu muziku, i bio je profesor na Fakultetu dramskih umetnosti Univerziteta u Beogradu. Karijeru je započeo kao klavijaturista rok grupa Siluete i Elipse. Nakon raspada Elipsi posvetio se komponovanju. Pisao je pesme za popularne pevače a od 1973. godine počeo je da komponuje za film i pozorište. Njegova muzika krase velike jugoslovenske filmove kao što su *Specijalno vaspitanje*, *Nacionalna klasa*, *Petrijin venac*, *Maratonci trče počasni krug*, *Variola vera*, *Balkan ekspres*, *Sećaš li se Doli Bel*, *Otac na službenom putu*, *Bal na vodi* i *Već viđeno*.

Isidora Žebeljan (1967-2020) bila je istaknuta srpska kompozitorka i redovna članica SANU. Studijirala je na Fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu na kojem je od 2002. godine radila kao redovan profesor. Komponovala je muziku za više od trideset pozorišnih predstava, a za svoj rad u oblasti pozorišne muzike višestruko je nagrađivana. Takođe je komponovala filmsku muziku i sarađivala sa istaknutim filmskim radnicima. Aktivno je nastupala kao pijanistkinja i dirigentkinja izvodeći svoju, ali i muziku drugih kompozitora. Za života dobila je brojna priznanja i nagrade.

5.4. Glumci i glumice

Iz Srbije je, naročito za vreme socijalističke Jugoslavije, potekao veliki broj izuzetno kvalitetnih glumaca i glumica koji su se pojavljivali na filmu i na pozorišnoj sceni. Najstarije legende srpskog pozorišnog glumišta bili su Žanka Stokić (1887-1947) i Milivoje Živanović (1900-1976) koji su karijere napravili u vreme Kraljevine Srbije odnosno Kraljevine Jugoslavije. Sledi izbor po 50 velikih srpskih glumaca i glumica koji su izgradili karijere na filmu, televiziji u pozorištu za vreme Jugoslavije i kasnije.

Veliki srpski glumci:

Rade Marković (1921-2010) je pozorišni i filmski glumac, profesor glume i otac režisera Gorana Markovića iz braka sa velikom glumicom Oliverom Marković. Slavu je stekao u bajci *Čudotvorni mač* (1950). Važne uloge imao je u filmovima *Valter brani Sarajevo* (1972), *Nacionalna klasa* (1978), *Variola vera* (1982) i *Sabirni centar* (1989).

Mija Aleksić (1923-1995) je dramski glumac koji se proslavio u komedijama i tokom pedesetih i šezdesetih godina. Zahvaljujući TV serijama *Servisna stanica* i *Ogledalo građanina pokornog* bio je jedan od najčuvenijih zabavljača u Jugoslaviji. U poznim godinama, veliku ulogu ostvario je u filmskoj komediji *Maratonci trče počasni krug* (1982).

Miodrag Petrović Čkalja (1924-2003) veliki je komičar bivše Jugoslavije. Proslavio se ulogama u televizijskim serijama *Servisna stranica* (1959), *Dežurna ulica* (1967), *Ljubav na seoski način* (1970), *Kamiondžije* (1972-1973) i *Vruć vetar* (1980) i *Kamiondžije opet voze* (1984).

Pavle Vuisić (1926-1988) spada u najprepoznatljivija lica jugoslovenskog filma. Slavu je stekao u TV serijama *Kamiondžije* (1972-1973), *Otpisani* (1974) i *Povratak otpisanih* (1976). Igrao u mnogo čuvenih jugoslovenskih filmova, a verovatnije najzapaženiji je bio u ostvarenjima *Ko to tamo peva* (1980) i *Maratonci trče počasni krug* (1982).

Ljuba Tadić (1929-2005) bio je jedan od najcenjenijih pozorišnih glumaca u Jugoslaviji. Gotovo da nije bilo teatra u kojem nije glumio. Najslavniju filmsku ulogu ostvario je u ratnom ostvarenju *Marš na Drinu* (1964).

Bora Todorović (1929-2014) poznat je po ulogama malih ljudi koji se „snalaze”. Najslavnije uloge ostvario je u filmovima: *Maratonci trče počasni krug* (1982), *Balkan Ekspres* (1983), *Balkanski špijun* (1984), *Dom za vešanje* (1988) i *Podzemlje* (1995). Sestra mu je velika glumica Mira Stupica, a sin Srđan Todorović poznati je glumac.

Zoran Radmilović (1933-1985) možda je najvoljeniji filmski i pozorišni glumac Jugoslavije. Proslavio se u pozorišnim predstavama-urnebesnim komedijama *Kralj Ibi* i *Radovan Treći* koje su Jugosloveni snimali kamerama da bi ih imali na videokasetama. U filmskoj megahit komediji *Maratonci trče počasni krug* (1982) igrao je pljačkaša grobova Bilija Pitona. Slavna mu je i glavna uloga u TV seriji *Priče iz radionice* (1981-1982).

Velimir Bata Živojinović (1933-2016) je igrao u više od 340 filmova i TV serija. Iako je igrao različite uloge i pojavljivao se u filmovima tzv crnog talasa, upamćen je kao kralj partizanskih filmova, a najslavnije su mu uloge u filmovima *Bitka na Neretvi* (1969) i *Valter brani Sarajevo* (1972). Potonji ga je učinio velikom zvezdom u Kini, gde je Valter bio megahit. Publika ga pamti i po filmovima *Halo taksi* (1983), *U raljama života* (1984) i *Lepa sela lepo gore* (1996).

Dragomir Bojanić Gidra (1933-1993) glumac koji je nadimak Gidra dobio glumeći u italijanskim krimićima i špageti-vesternima pod pseudonimom Entoni Gidra. Proslavila ga je uloga Žike Pavlovića u desetodelnom serijalu filmskih komedija *Lude godine/Žikina dinastija* (1977-1992).

Danilo Bata Stojković (1934-2002) bio je pozorišni i filmski glumac koji se proslavio ulogama malih ljudi u sukobu sa sistemom, ali i progonjenih, autoritarnih, paranoičnih ličnosti. Najčuvenije uloge ostvario je u filmovima: *Balkanski špijun* (1984), *Varljivo leto '68* (1984),

Maratonci trče počasni krug (1982), *Kako sam sistematski uništen od idiota* (1983) i *Ko to tamo peva* (1982).

Taško Načić (1934-1993) je bio majstor karakternih uloga, ali je najviše upamćen kao Pera Mitić, cvečar-serijski ubica sa edipovim kompleksom u komediji strave *Davitelj protiv davitelja* (1984). Igrao sa Zoranom Radmilovićem u hit predstavama *Kralj Ibi* i *Radovan treći*.

Nikola Simić (1934-2014) bio je pozorišni i filmski glumac, a ponajviše majstor komedije. Iako je u šezdesetim i sedamdesetim igrao u velikom broju filmova, do istinske slave došao je u komedijama *Laf u srcu* (1981) i *Tesna koža* (1982) i horor-komediji *Davitelj protiv davitelja* (1984). Simić je igrao u popularnim TV serijama *Srećni ljudi* (1993-1996) i *Porodično blago* (1998-2002). Bio je zvanični jugoslovenski glas za Duška Dugouška.

Ljubiša Samardžić (1936-2017) je glumac koji je pod starije dane postao filmski režiser. Najpoznatiji po ulozi Šurde u TV seriji *Vruć vetar* (1980). Najznačajnije uloge ostvario je u filmovima *Jutro* (1967), *Bitka na Neretvi* (1969), *Partizanska eskadrila* (1979), *Rad na određeno vreme* (1980) i *Policajac sa Petlovog brda* (1992).

Bekim Fehmiju (1936-2010) bio je veliki glumac albanskog porekla. Prvi je glumac iz istočne Evrope koji je glumio u Holivudu. Proslavio se u *Skupljačima perja* (1967), a bitne uloge ostvario je u *Specijalnom vaspitanju* (1977) i *Partizanskoj eskadrili* (1979). Bio je zvezda u Italiji, kao tumač antičkog heroja Odiseja u TV seriji *Odiseja* (1968).

Petar Kralj (1941-2011) izuzetno je prepoznatljiv srpski glumac, koji se pojavio u više od 200 filmova a oko 4.000 puta je nastupio u raznim pozorišnim predstavama. Dobitnik više nagrada za životno delo. Dodeljivane su mu uloge važnih ličnosti iz srpske istorije.

Dragan Nikolić (1943-2016) bio je izuzetno cenjeni glumac, sposoban da dočara vrlo različite karaktere – od buntovnika i mangupa do gospode. Slavu je stekao kao gerilac Prle u TV serijama *Otpisani* (1974) i *Povratak otpisanih* (1976). Upamćen je i u filmovima: *Kad budem mrtav i beo* (1967), *Mlad i zdrav kao ruža* (1971), *Nacionalna klasa* (1978), *Ko to tamo peva* (1980), *Banović Strahinja* (1981), *Život je lep* (1985), *Poslednji krug u Monci* (1989).

Milan Lane Gutović (1946-2021) bio je filmski, pozorišni i kabaretski glumac. Prepoznatljiv kao poslovni i politički manipulator Srećko Šojić u filmskom serijalu *Tesna koža* (1982-1991) i njegovom nastavku, TV seriji *Bela lađa*.

Petar Božović (1946-) pozorišni je i filmski glumac čiji je uzlet krenuo sa glavnom ulogom u znamenitom horor filmu *Leptirica* (1973). Igrao je Nikolu Teslu, pored Orsona Velsa, u filmu *Tajna Nikole Tesle* (1980). Ostale velike uloge ostvario je u filmovima *Čudo neviđeno* (1984), *Lepota poroka* (1986) i *Lepa sela lepog gore* (1996).

Marko Nikolić (1946-2019) bio je filmski, televizijski i pozorišni glumac koji se proslavio kao

Giga Popadić u TV seriji *Bolji život* (1987-1991) i kao vođa Prvog srpskog ustanka Karađorđe u filmovima/TV serijama *Karađorđeva smrt* (1983), *Vuk Karadžić* (1987), *Teatar u Srba* (1992) i *Šejtanov ratnik* (2006). Dobitnik je brojnih nagrada za glumu.

Voja Brajović (1949-) je pozorišni, filmski i televizijski glumac koji se proslavio ulogom partizanskog gerilca Tihog u TV serijama *Otpisani* (1974) i *Povratak otpisanih* (1976). Zapažen je bio i u jednoj od najpopularnijih srpskih TV serija svih vremena – *Bolji život* (1987-1991). Bio je ministar kulture Srbije od 2007. do 2008. godine.

Predrag Miki Manojlović (1950-) je glumac koji je igrao u nekim od najvažnijih srpskih i jugoslovenskih filmova a potom ostvario uspešnu karijeru u evropskom filmu. Proslavio se kao Miki Rubiroza u kultnoj TV seriji *Grlom u jagode* (1976), a najveće filmske uloge ostvario je u oba filma za koje je Emir Kusturica dobio Zlatne palme u Kanu – *Otac na službenom putu* (1985) i *Podzemlje* (1995). Igrao je prosvetitelja Vuka Karadžića u istoimenom TV seriji (1987).

Aleksandar Berček (1950-) je igrao u više od 100 filmova, ali je najzapaženiji ostao kao srpski knez Miloš Obrenović u televizijskim serijama i filmovima *Karađorđeva smrt* (1983), *Vuk Karadžić* (1987) i *Pad dinastije Obrenovića* (1995).

Žarko Laušević (1960-) velika je zvezda srpskog i jugoslovenskog filma osamdesetih godina. Slavu je stekao ulogom u TV seriji *Sivi dom* (1984), a uspešan je bio i u filmovima kao što su *Šmeker* (1985), *Oficir s ružom* (1987) i *Braća po materi* (1988). Karijeru mu je prekinula presuda za dvostruko ubistvo koje je počinio u samoodbrani 1993. godine. Vratio se glumi 2014. godine, uglavnom u TV serijama kao što su *Pet* (2019) i *Državni službenik* (2019-2020).

Dragan Bjelogrić (1963-) glumac je, producent i režiser. Karijeru je počeo kao dete, ulogom u partizanskom filmu *Boško Buha* (1978), a prava zvezda postao je u seriji *Bolji život* (1987-1991). Verovatno najbolje uloge ostvario je u filmovima *Lepa sela lepo gore* (1996) i *Rane* (1998). Od 2010. godine ostvaruje izuzetne uspehe kao režiser filmova *Montevideo bog te video* (2010) i *Toma* (2021), i TV serije *Senke nad Balkanom* (2017-).

Nikola Kojo (1967-) počeo je da glumi još kao tinejdžer. Postao je zvezda igrajući u tri nastavka serijala komedija *Lude godine*, a konačan proboj ostvario je glavnom ulogom u komediji *Mi nismo anđeli* (1992). Verovatno najbolje uloge ostvario je u ratnom filmu *Lepa sela lepo gore* (1996), u drami *Rane* (1998) i komediji *Parada* (2011).

Velike srpske glumice:

Rahela Ferari (1911-1993) bila je znamenita glumica i majstor karakternih i komičnih uloga. Filmsku slavu je dosegla tek u poznom životnom dobu, prvo u TV serijama *Kamiondžije* (1972-1973) i *Grlom u jagode* (1976) a potom u filmovima *Nacionalna klasa* (1979), *Tesna koža* (1982) i *Davitelj protiv davitelja* (1984).

Mira Stupica (1923-2016) jedna je od najboljih srpskih glumica svih vremena, i sestra je glumca Bore Todorovića. Karijeru dugu 60 godina gradila je na pozorišnim ulogama, ali se

tokom pedesetih i šezdesetih godina pojavljivala i na filmu, među kojima je najvažnija ona u filmu *Roj* (1966). Mnogi su verovali da je Kika Bibić – lik koji je Stupica igrala u obrazovnoj TV seriji *TV Bukvar* (1968-1969), i koji joj je doneo enormnu popularnost – stvarna osoba.

Olivera Marković (1925-2011) se pojavila u oko 170 filmova i TV serija. Prvu veliku ulogu ostvarila je u *Vlaku bez voznog reda* (1959), a značajne role je imala u *Kozari* (1962), *Službenom položaju* (1964), *Petrijinom vencu* (1980), *Balkan ekspresu* (1983) i *Sabirnom centru* (1989). Znameniti režiser Goran Marković joj je sin iz prvog braka sa glumcem Radetom Markovićem.

Radmila Savićević (1926-2001) jedna je od najpopularnijih srpskih glumica; uglavnom je igrala dobronamerne, prostodušne žene sa sela. Proslavila se u TV serijama *Kamiondžije* (1973), *Pozorište u kući* (1973), *Babino unučje* (1976), *Vruć vetar* (1979), *Bolji život* (1987-1991) i *Srećni ljudi* (1993-1996).

Mira Banjac (1929-) veoma je popularna glumica. Pročula se prvo u pozorištu, a kasnije na televiziji i filmu. Čuvena joj je uloga u pozorišnoj predstavi *Radovan treći*, i u filmovima *Čuvar plaže u zimskom periodu* (1976) i *Balkanski špijun* (1984). Zapažena je i u filmovima *Sjećaš li se Doli Bel* (1981), *Varljivo leto '68* (1984) i *Jagode u grlu* (1985).

Renata Ulmansk (1929-) pozorišna je i filmska glumica koja se proslavila ulogama u filmskim komedijama *Pop Ćira i pop Spira* (1957) i *Diližansa snova* (1960), kao i TV serijama *Salaš u Malom ritu* (1975-1976) i *Jesen stiže dunjo moja* (2009-2010). Prepoznatljiva je i njena epizodna uloga u ratnom klasiku *Lepa sela lepo gore* (1996).

Ružica Sokić (1934-2013) počela je filmsku karijeru krajem pedesetih godina, a značajne uloge je ostvarila u filmovima *Kad budem mrtav i beo* (1967), *Bokseri idu u raj* (1967) i *Žuta* (1973). Verovatno joj je najslavnija rola u komediji *Tesna koža* (1982). U poznim godinama, ostvarila je veliku ulogu u blokbusteru *Zona Zamfirova* (2002).

Milena Dravić (1940-2018) prva je velika ženska zvezda jugoslovenskog filma, a po mnogima je i najveća. Karijera joj je bila bogata vrlo različitim rolama. Probila se sa filmom *Prekobrojna* (1962), igrala je glavne role u važnim filmovima tzv „crnog talasa” – *Čovek nije tica* (1965), *Jutro* (1967) i *WR Misterije organizma* (1971). Zapažena je bila u *Bici na Neretvi* (1971), *Ljubavnom životu Budimira Trajkovića* (1977) i naročito *Posebnom tretmanu* (1980).

Olivera Katarina (1940) bila je jedna od vodećih zvezda jugoslovenskog filma šezdesetih i sedamdesetih godina. Njena lepota je bila čuvena izvan granica Jugoslavije a imala je karijeru i kao pevačica. Najpoznatiju ulogu je ostvarila u filmu *Skupljači perja* (1967). Njeni ostali bitni filmovi su *San* (1966), *Uzrok smrti ne pominjati* (1968), *Derviš i smrt* (1974) i *Čarlston za Ognjenku* (2008).

Stanislava Pešić (1941-1997) je svoju prvu veliku ulogu imala u partizanskom filmu *Pesma* (1961), a posle niza glavnih i sporednih rola stekla je veliku slavu u TV seriji *Pozorište u kući*

(1972). Na televiziji je radila kao voditeljka programa za decu. Bila je rođena sestra srpske političarke Vesne Pešić.

Seka Sablić (1942-) znamenita je pozorišna glumica i vrhunska komičarka. Enormnu slavu stekla je na filmu, ulogom Kristine u crnoj komediji *Maratonci trče počasni krug* (1982). Zapažene su joj uloge u TV serijama *Bolji život* (1987-1991) i *Srećni ljudi* (1993-1996). Popularnost je zadržala i u poznoj životnoj dobi, pa se pojavila i u sitkomima *Ljubav, navika, panika* (2005) i *Tri muškarca i tetka* (2021).

Svetlana Bojković (1947-) jedna je od najvećih televizijskih zvezda osamdesetih godina u Jugoslaviji. Proslavila se ulogom u filmu *Pas koji je voleo vozove* (1977), zapažena je bila u trileru *Halo taksi* (1983), a najčuvenija je bila kao Emilija Popadić u TV seriji *Bolji život* (1987-1991).

Ljiljana Stjepanović (1952-) pre svega je pozorišna glumica, ovenčana najvećim priznanjima. Prepoznatljiva i po ulogama u TV serijama *Srećni ljudi* (1993-1996), *Porodično blago* (1998-2002), *Ljubav navika panika* (2005-2007) i *Selo gori a baba se češlja* (2007-2017).

Gorica Popović (1952-) je tokom osamdesetih godina bila jedno od prepoznatljivih lica jugoslovenskog filma. Postala je zapažena u hit-filmu *Nacionalna klasa* (1979), a glavne ženske uloge imala je u filmovima kao što su *Dorotej* (1981), *Pad Italije* (1981), *U raljama života* (1983) i *Halo taksi* (1983). Imala je i zapažene role u TV serijama i filmovima kao što su *Karađorđeva smrt* (1983), *Sivi dom* (1986) i *Bolji život* (1987-1991).

Tanja Bošković (1953-) isprva je u sedamdesetim godinama bila velika zvezda pozorišnih mjuzikala, a potom je postala velika filmska zvezda. Najpoznatija joj je uloga pevačice Lili u filmu *Balkan ekspres* (1983). Druge bitne role ostvarila je u filmovima *Okupacija u 26 slika* (1978), *Majstori, majstori* (1980), i TV seriji *Srećni ljudi* (1993-1996). Igrala je glavnu ulogu u prvom srpskom 3D filmu *Peti leptir* (2014).

Neda Arnerić (1953-2020) počela je karijeru kao dečja filmska zvezda u film *San* (1966), zapažena je postala sa ulogama u filmovima *Jutro* (1967), *Podne* (1968), i *Ispravi se, Delfina* (1977). U osamdesetih se pretvorila u seks simbol jugoslovenskog filma, zahvaljujući ulogama u velikim hitovima *Ko to tamo peva* (1980) i *Varljivo leto '68* (1984) i filmu *Haloa, praznik kurvi* (1988). Bila je istoričarka umetnosti, a jedno vreme i političarka.

Radmila Živković (1953-) nagrađivana je pozorišna i filmska glumica, a prepoznatljiva po ulogama u filmovima *Sok od šljiva* (1981), *Variola Vera* (1982), *Već viđeno* (1987), *Sabirni centar* (1989) i *Zona Zamfirova* (2002).

Danica Maksimović (1953-) filmska je, televizijska, pozorišna i kabaretska glumica. Značajne uloge ostvarila je u filmovima *Hajduk* (1980), *Čao inspektore* (1985), *Noć u kući moje majke* (1991) i *Čarlston za Ognjenku* (2008). U prvoj srpskoj telenoveli *Jelena* (2004-2005) igrala je glavnu žensku ulogu. Dobitnica je brojnih priznanja i nagrada.

Ljiljana Blagojević (1955-) počela je da studira hemiju pa se prebacila na studije glume koje je završila sa najboljom ocenom. Prvu glavnu i veliku ulogu ostvarila je u filmu *Sjećaš li se Doli Bel* (1981). Vrhunac popularnosti na televiziji doživela je sa ulogom kraljice Drage u TV seriji *Pad dinastije Obrenović* (1995), a zapažena je bila i u TV seriji *Miris kiše na Balkanu* (2010-2011).

Dara Džokić (1955-) je svoju prvu bitnu ulogu imala u filmu *Dečko koji obećava* (1981), a zasijala je sa glavnom ženskom ulogom u filmu *Obećana zemlja* (1986). Pojavila se u velikom broju filmova i TV serija i dobila najviša priznanja za doprinos pozorišnoj, televizijskoj i filmskoj umetnosti.

Mirjana Karanović (1957-) pozorišna je, televizijska, filmska glumica. Dobitnica je brojnih nagrada. Najslavnije su joj uloge u filmovima *Petrijin venac* (1980) i *Otac na službenom putu* (1985). Aktivistkinja je u borbi za ljudska prava. Prva je srpska glumica koja se posle raspada Jugoslavije pojavila u nekom hrvatskom filmu. Bavi se i režijom.

Sonja Savić (1961-2008) velika je filmska zvezda i harizmatična buntovnica prepoznatljiva po promuklom glasu. Uloge u filmovima *Živeti kao sav normalan svet* (1982), *Šećerna vodica* (1983), *Una* (1984), *Davitelj protiv davitelja* (1984), *Balkanski špijun* (1984) i omnibusu *Kako je propao rokenrol* (1989) učinile su je simbolom urbane kulture i generacijskom ikonom. U znak sećanja na nju, njen rodni grad Čačak ustanovio je manifestaciju Sonjin septembar.

Anica Dobra (1963-) filmska je i televizijska glumica koja je značajan deo karije napravila u Nemačkoj. U Jugoslaviji se proslavila ulogama u horor filmu *Već viđeno* (1987), omnibusu *Kako je propao rokenrol* (1989), i trileru *Crni bombarder* (1992). Imala je i zapažene uloge u filmovima *Sabirni centar* (1989), *Tito i ja* (1992) i *Klopka* (2007).

Dubravka Mijatović (1968-) bila je tinejdžerska ikona devedesetih i veoma prepoznatljivo TV lice. Primećena je sa ulogom u TV seriji *Bolji život* (1987-1991), a velika zvezda je postala u seriji *Srećni ljudi* (1993-1996) i hit-filmu *Tri palme za dve bitange i ribicu* (1998).

Branka Katić (1970-) je počela da stiče slavu u hit-komediji *Mi nismo anđeli* (1992) i TV seriji/filmu *Policajac sa Petlovog brda* (1992-1993), a velike uloge imala je u drami *Ubistvo sa predumišljajem* (1995) i crnoj komediji *Crna mačka, beli mačor* (1998). Zapažena bila u filmu *Rane* (1998). Deo glumačke karijere ostvarila je u Americi.

5.5. Slikari

Početak razvoja srpskog slikarstva vezuje se za ukrašavanje zidova crkava koje su gradili srpski kraljevi i plemstvo pod velikim uticajem vizantijske umetnosti. Prekretnicu predstavlja Velika seoba Srba u XVII veku kada se Srbi uključuju u tokove zapadnoevropske kulture.

Uroš Predić (1857-1953) je predstavnik realizma. Ostao je upamćen po radovima u kojima je prikazivao stvaran život. Studirao je na Bečkoj slikarskoj akademiji a među najznačajnijim delima su *Vesela braća* i *Siroče na majčinom grobu*, kao i istorijske scene *Kosovka devojka* i *Bosansko-hercegovački begunci*.





Prizor iz Skadarske ulice (Skadarlija) u Beogradu, Foto: Dušan Pokuševski





Gradska kuća u Novom Sadu, Foto: Dušan Pokuševski

Paja Jovanović (1859-1957) najznačajniji je predstavnik realizma. Školovao se u Beču a najznačajnija dela su mu *Seoba Srba*, *Takovski ustanak*, *Krunisanje cara Dušana*.

Nadežda Petrović (1873-1915) je slikarka čije je stvaralaštvo išlo u korak sa evropskim ekspresionizmom, impresionizmom, fovizmom a ponekad je bilo i blizu apstrakcije. Najpoznatija dela su *Bavarac sa šeširom*, *Iz Iberžea*, *Vršidba*, *Sedeći ženski akt*, *Kupačice*, *Breze*. Njen lik se nalazi na novčanici od 200 dinara.

Sava Šumanović (1896-1942) smatra se jednim od najznačajnijih srpskih slikara. Na njegove rane radove najviše uticaja su imali kubizam, fovizam i ekspresionizam. U kasnijim delima uspeo je da razvije svoj lični stil. Najpoznatija dela su mu *Autoportret*, *Pijana lađa*, *Bar u Parizu*.

Milena Pavlović-Barili (1909-1945) je najzapaženija umetnica srpskog modernizma. Neka od njenih dela su *Ženski portret sa maramom*, *Autoportret*, *Portret Rudolfa Valentina*, *Hot Pink with Cool Grey*.

5.6. Vajari

Razvoj vajarstva u Srbiji počinje polovinom XIX veka pod uticajem akademizma i razvija se uporedo sa građanskim društvom. Neki od istaknutih srpskih vajara su:

Petar Ubaković (1852-1910) smatra se rodonačelnikom srpskog vajarstva. Bio je član Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU). Vajarstvo je studirao u Beču i Minhenu. Napravio je brojne javne spomenike, a najpoznatija dela su mu bista Vuka Karadžića, kneza Miloša i Đure Daničića.

Simeon Roksandić (1874-1943) predstavnik je srpskog akademizma. Njegova najznačajnija dela su u Beogradu: *Dečak sa razbijenim krčagom* nalazi se na Čukur česmi, zatim *Zlosrećni ribar* je u fontani na Kalemegdanu a skulptura *Dečak koji vadi trn* izložena je u Narodnom muzeju.

Toma Rosandić (1878-1958) je jedan od osnivača i prvi rektor Akademije likovnih umetnosti u Beogradu. Školovao se u Beču kod poznatog hrvatskog vajara Ivana Meštrovića. Rosandić je najviše radio u bronzi a najpoznatija skulptura mu je Igrali se konji vrani ispred ulaza u Dom Narodne skupštine.

5.7. Sportisti

Sport u životima stanovnika Srbije zauzima veoma važno mesto. U sportistima pronalaze svoje idole, svim srcem navijaju, raduju se i slave njihove uspehe i isto tako burno proživljavaju neuspehe. Fudbal, košarka, tenis, vaterpolo i odbojka su najpopularniji sportovi. Sportisti sa ovih prostora postizali su veoma zapažene rezultate na evropskim i svetskim takmičenjima

5.7.1. Fudbal

Moglo bi se reći da je **fudbal** najpopularniji sport u Srbiji, a njegov dolazak vezuje se za Huga Bulija koji je krajem XIX veka, kada se vratio u Beograd sa studija iz Berlina, doneo sa sobom prvu fudbalsku loptu. Prvi meč je odigran na Topčideru 1899. godine. Od tada interesovanje za ovaj sport sve više raste, te je 1920. održano prvo prvenstvo gradskih klubova, a iste godine je reprezentacija Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca odigrala prvu utakmicu sa reprezentacijom Čehoslovačke. Najubedljiviju pobjedu reprezentacija Jugoslavije (u čijem je sastavu Srbija bila) ostvarila je 1972. godine u meču sa Venecuelom (10:0). Najznačajniji timovi srpskog fudbala su Partizan i Crvena Zvezda, rivali iz Beograda, a oba kluba su osnovana 1945. godine. Naveći uspeh klupskog fudbala u Srbiji postigla je Crvena zvezda 1991. godine, osvojivši Kup evropskih šampiona i Interkontinentalni kup, a drugi najveći ostvario je Partizan 1966. godine, dospevši u finale Kupa evropskih šampiona. Neki od najznačajnijih srpskih fudbalera su:

Rajko Mitić (1922-2008) legendarni je fudbaler Crvene Zvezde po kojem stadion tog kluba nosi naziv. Odigrao je 572 utakmice za svoj klub i postigao 262 gola. Tokom karijere 11 godina je igrao za jugoslovensku reprezentaciju za koju je postigao 32 gola. Poneo je titulu prve Zvezdine zvezde, a do danas je samo pet fudbalera ovog kluba dobilo to specijalno priznanje.

Stjepan Bobek (1923-2010) bio je fudbaler Partizana poreklom iz Hrvatske koji je 1995. godine proglašen najboljim igračem u istoriji tog kluba. Važi za jednog od najboljih fudbalera iz doba Jugoslavije. U Partizanu je zaigrao posle Drugog svetskog rata (1945) i ostao u njemu do 1959. godine kada se povukao. Sa njim je ovaj klub osvojio dva prvoligaška kupa i četiri jugoslovenska kupa. Za reprezentaciju Jugoslavije igrao je 63 puta i postigao 38 golova. Dragoslav Šekularac (1937-2019) druga je Zvezdina zvezda. Karijeru je gradio u zemlji i inostranstvu. Sa Crvenom zvezdom je pet puta osvojio Prvenstvo Jugoslavije i jednom Kup Jugoslavije. Nakon profesionalne fudbalske karijere nastavio je da radi kao trener za brojne klubove. U filmu Šeki snima, pazi se igrao je sebe.

Milutin Šoškić (1937-) istaknuti je golman, a karijeru je započeo u klubu Partizan. Za „crno-bele“ odigrao je 387 utakmica, a gol jugoslovenske reprezentacije branio je 50 puta. Nakon Partizana karijeru golmana nastavio je u Kelnu. Doživio je neverovatno priznanje kada je dobio poziv da igra za „tim-sveta“ na utakmici Engleska – Ostatak sveta na londonskom stadionu Wembley 1965. Kasnije je trenersku karijeru gradio u zemlji i inostranstvu.

Dragan Džajić Džaja (1946-) smatra se jednim od najboljih domaćih fudbalera svih vremena. U Crvenu zvezdu je došao sa samo 15 godina, a nakon šest meseci dobio je poziv da igra za seniorski tim. Nacionalni dres nosio je 85 puta i u njemu postigao 23 gola. Jedan je od natrijeftnijih fudbalera u istoriji srpskog i jugoslovenskog fudbala.

Dragan Mance (1962-1985) je kao izuzetno talentovan fudbaler sa nepunih 17 godina postao prvotimac Galenike iz Beograda. Potom je zaigrao u Partizanu. Slavu je stekao izuzetnom hrabrošću, harizmom i umećem da zadaje golove sa neverovatnih daljina i položaja. Pogotke je slavio rolanjem na kolenima, što je bio njegov zaštitni znak. Heroj je navijača Partizana i popkulturna ikona. Za Partizan je igrao 279 puta i postigao 174 gola. Poginuvši sa 22 godine u saobraćajnoj nesreći, ušao je u legendu. Na njegovoj sahrani bilo je 30.000 ljudi. Ulica u Beogradu nosi njegovo ime.

Dragan Stojković Piksi (1965-) bio je dugogodišnji kapiten Crvene zvezde i reprezentacije Jugoslavije. Smatra se jednim od najboljih igrača jugoslovenskog i srpskog fudbala, a trenutno je menadžer Fudbalske reprezentacije Srbije. Godine 1989. proglašen je za petu Zvezdinu zvezdu. Iz Crvene zvezde prešao je da igra za Olimpik iz Marselja, pa u italijansku Veronu a igračku karijeru je završio u japanskoj Nagoji. Postizao je značajne rezultate na klupskim takmičenjima kao i za reprezentaciju.

Predrag Peđa Mijatović (1969-) je proslavljeni fudbaler koji je profesionalnu karijeru započeo u podgoričkoj Budućnosti (Crna Gora) odakle je prešao u Partizan, a zatim karijeru nastavio u istaknutim stranim klubovima kao što su Valensija, Real Madrid i drugi. Za reprezentaciju je igrao 73 puta i dao preko 26 golova.

Nemanja Vidić (1981-) je profesionalnu karijeru započeo u Crvenoj zvezdi, zatim je prešao u moskovski Spartak, pa u Mančester odakle je otišao u italijanski Inter. Za nacionalni tim igrao je od 2002 da 2011. godine. U toku karijere dobio je brojna priznanja.

Branislav Ivanović (1984-) je srpski fudbalski reprezentativac koji je karijeru započeo u klubu Srem odakle je prešao u OFK Beograd, zatim u moskovsku Lokomotivu, pa u Čelsi. Iz Čelsija je otišao u ruski Zenit, pa u engleski Vest Bromvič. Osvajao je brojne trofeje. Za reprezentaciju Srbije igrao je čak 105 puta, a njen kapiten je bio od 2012. do 2018. godine.

5.7.2. Košarka

Pored fudbala, značajno mesto među ljubiteljima sporta zauzimaju muška i ženska **košarka**. Prvi košarkaški klubovi su bili formirani u okviru fudbalskih klubova, a košarka se igrala na Kalemegdanu i Topčideru. Godine 1941. organizovano je prvenstvo Beograda, dok je 1942. osnovan Srpski savez košarke i odbojke. O velikoj popularnosti ovog sporta govori činjenica da je za nepunih godinu dana od osnivanja Savez u članstvu imao 23 kluba. Prve međunarodne utakmice naši košarkaši (pod nazivom reprezentacija Beograda) su imali već 1945. godine, a 1950. reprezentacija je prvi put učestvovala na svetskom prvenstvu. Najveće razlike u broju postignutih koševa ostvarene su 1947. godine u meču sa Albanijom (90:13), kao i 2019. godine u meču sa Filipinima (126:67). Neki od najistaknutijih košarkaša su:

Dražen Dalipagić (1951-) u beogradski Partizan je došao 1971. godine i do 1982. odigrao je 10 sezona za crno-bele. Godine 1978. proglašen je za najboljeg sportistu Jugoslavije. Za

jugoslovensku reprezentaciju je odigrao 243 utakmice. Na svetskim prvenstvima osvojio je četiri medalje, kao i tri olimpijske medalje. Proglašen je tri puta za najboljeg košarkaša Evrope. Proglašen je za jednog od 50 najvećih igrača FIBA i upisan u Kuću slavnih. Kasnije bio trener.

Dragan Kićanović (1953-) proslavljeni je košarkaški bek, za jugoslovensku reprezentaciju je igrao od 1973. do 1983, i to 216 puta (od čega je 180 utakmica završeno poredama), postigavši 3330 poena. Sa nacionalnim timom je 1976. godine osvojio srebro u Montrealu na Olimpijskim igrama, kao i zlato 1980. u Moskvi. Na svetskim i evropskim prvenstvima osvajao je brojne medalje. Bio je MVP (Most Valuable Player) svetskog prvenstva FIBA 1974. u Portoriku, zatim evropski igrač godine 1981. i 1982. Bio je predsednik Jugoslovenskog/Srpskog olimpijskog komiteta od 1996. do 2005. godine.

Aleksandar Đorđević (1967-) istaknuti je košarkaš koji je svoju klupsku karijeru posle domaćeg Partizana gradio u evropskim klubovima sa kojima je osvajao mnoge trofeje. U dresu jugoslovenske reprezentacije osvojio je na evropskim prvenstvima jednu bronzu i četiri zlata, na Olimpijadi 1996. godine srebrnu medalju, a na svetskom prvenstvu jednu zlatnu medalju.

Vlade Divac (1968-) jedan je od najboljih košarkaša i jedan od prvih Evropljana koji su igrali u američkoj NBA ligi. Sa jugoslovenskom košarkaškom reprezentacijom osvojio je tri evropska prvenstva, dva svetska prvenstva, kao i dve srebrne medalje na Olimpijskim igrama. ULEB (Union of European Leagues of Basketball / Udruženje evropskih profesionalnih košarkaških klubova i liga) ga je svrstao među pedeset ljudi najzaslužnijih za razvoj evropske košarke, a zbog njegovog velikog angažovanja na polju humanitarnog rada postao je ambasador dobre volje Ujedinjenih nacija.

Bogdan Bogdanović (1992-) je svoju profesionalnu karijeru započeo u klubu Partizan, odakle je prešao u turski Fenerbahçe. Iz Turske odlazi u NBA ligu gde je prvo igrao za Sacramento, a od 2020. godine za Atlantu. Sa nacionalnim timom učestvovao je na brojnim takmičenjima. Na Olimpijskim igrama u Riju osvojio je srebrnu medalju.

Nikola Jokić (1995-) trenutno igra u NBA za Denver nagetse. Profesionalnu karijeru u Srbiji započeo je u Mega Vizuri a 2014 prelazi u Denver. Dobio je brojna priznanja u klupskoj košarci a u sezoni 20/21 osvojio je NBA MVP. Sa seniorskom reprezentacijom Srbije osvojio je srebro na Olimpijskim igrama u Riju.

Anđelija Arbutina Šarenac (1967-) jedna je od najtrofejnijih srpskih košarkašica. Veliki deo karijere provela je igrajući za Crvenu zvezdu, a takođe je igrala u inostranstvu. Bila je deo juniorske i seniorske reprezentacije Jugoslavije. Sa juniorskom reprezentacijom osvojila je bronzanu medalju na Svetskom šampionatu 1985. godine, kao i srebrnu na Evropskom prvenstvu 1986. godine. Za seniorsku reprezentaciju odigrala je 81 utakmicu; sa njom je osvojila srebro na Olimpijskim igrama u Seulu 1988. i srebro na Svetskom prvenstvu 1990. godine.

Milica Dabović (1982-) bila je kapiten nacionalnog tima. Za reprezentaciju Srbije je igrala od 2002. do 2016. godine. Osvojila je brojne medalje uključujući zlato na Evropskom prvenstvu 2015. godine i bronzu na Olimpijskim igrama u Rio de Žaneiru 2016. godine.

Ana Dabović (1989-) je igrala je u najjačoj ligi sveta WNBA. U sklopu reprezentacije Srbije osvojila je brojna priznanja i medalje, kao što su dva zlata na Evropskim prvenstvima (2015 i 2021) i bronzu (2019), kao i olimpijsku bronzu 2016. godine.

5.7.3. Vaterpolo

Vaterpolo je decenijama unazad najtrofejniji sport u Srbiji. Prvu medalju reprezentacija Jugoslavije je osvojila 1950. godine na evropskom prvenstvu u Beču, a nakon toga niz uspeha se nastavlja. Skoro da nema godine a da srpski vaterpolisti ne osvoje neku medalju na evropskim ili svetskim takmičenjima pa je tako nacionalna reprezentacija pet puta bila nosilac zlatne medalje na Olimpijskim igrama, pet puta pobednik svetskog prvenstva itd.

Legenda domaćeg vaterpola, **Igor Milanović** (1965-) smatra se jednim od najboljih vaterpolista sa odigranih 349 utakmica za reprezentaciju i postignutih 540 golova. Zatim je tu **Aleksandar Šoštar** (1964-), vaterpolo golman kojeg je Jugoslovenski olimpijski komitetet proglasio za najboljeg muškog sportistu a 2001. je dobio Zlatnu značku sporta. **Vanja Udovičić** (1982-) je reprezentativac koji je karijeru gradio u domaćim i stranim klubovima sa nacionalnim timom osvojio je veliki broj nagrada i priznanja. Proglašen je za najboljeg igrača sveta 2010. po izboru FINE i LEN magazine. **Milan Gale Muškatirović** (1934-1993), spada u najbolje vaterpolo gomane šezdesetih godina, i osvajač je srebrne medalje na Olimpijskim igrama 1964. godine. Bio je profesor organske hemije na Tehnološko-metalurškom fakultetu u Beogradu. Sportski centar u beogradskoj opštini Stari grad nosi ime po njemu.

5.7.4. Odbojka

Prva odbojkaška lopta u Srbiju je stigla 1924. god. a u periodu od 1941-1945, za vreme nemačke okupacije, ovaj sport postaje sve popularniji i sve više sportskih društava osniva odbojkaške sekcije. Godine 1949. Odbojkaški savez Jugoslavije postaje samostalna organizacija, a dve godine kasnije prvu medalju donosi ženska reprezentacija sa Evropskog prvenstva u Parizu. Ovaj sport se kod nas postepeno razvijao a najveći uspeh naših odbojkaša se vezuje za 2000. godinu i osvajanje zlata na Olimpijskim igrama u Sidneju. Nakon toga su stizala brojna priznanja i uspesi na različitim takmičenjima. Među najpopularnijim predstavnicima ovog sporta su:

Vladimir Vanja Grbić (1970-) u dresu reprezentacije Jugoslavije osvojio je 14 medalja, među kojima je Olimpijsko zlato 2000. godine, a iste godine je proglašen za najboljeg igrača Evrope. Član je odbojkaške Kuće slavnih.

Nikola Grbić (1973-) višestruko je nagrađivani srpski reprezentativac. Godine 2000. je u Sidneju sa reprezentacijom osvojio olimpijsko zlato, a 2016. god je postao član odbojkaške Kuće slavnih.

5.7.5. Rukomet

Rukomet u Srbiji počinje da se razvija između dva svetska rata. Rukometni savez Srbije osnovan je 1949. godine, a prva takmičenja su organizovana dve godine kasnije. Ovaj sport je u početku bio naročito popularan među devojkama i ženama. Vremenom su usledili mnogobrojni uspesi reprezentacije Jugoslavije kako u muškoj tako i u ženskoj konkurenciji, među njima dva zlata na Olimpijskim igrama 1972. i 1984. u muškoj konkurenciji kao i olimpijsko zlato u ženskoj konkurenciji 1984. godine. Najslavnije ime jugoslovenskog i srpskog rukometa je **Svetlana Kitić** (1960-), reprezentativka koja je učestvovala dva puta na Olimpijskim igrama na kojima je osvojila zlato (u Los Angelesu) i srebro (u Moskvi). Na svetskom prvenstvu 1990. godine osvojila je zlato, a 1988. godine proglašena je za najbolju rukometašicu sveta od strane IHF (International Handball Federation).

5.7.6. Tenis

Iako ekipni sportovi drže primat u popularnosti, tenis i atletika zauzimaju posebno mesto u srcima stanovnika Srbije. **Tenis** svoju popularnost u Srbiji stiže još krajem XIX veka. Priboj je bio prvo mesto gde je počeo da se igra ovaj sport. U Novom Sadu je 1973. rođena **Monika Seleš**, jedna od najtrofejnijih teniserki svih vremena i bivši broj jedan u ženskom singlu, koja je nastupala za Jugoslaviju do 1994. od kada igra za SAD. Popularnost tenisa je u poslednjih dvadeset godina poprimila neverovatne razmere. Sa nestrpljenjem se iščekuju mečevi naših teniserica, a čak četiri igrača u seniorskoj konkurenciji je stiglo do mesta broj 1 u svetu (**Novak Đoković** – muški singl, **Ana Ivanović**, **Jelena Janković** – ženski singl i **Nenad Zimonjić** – muški dubl).

Najveća zvezda je ubedljivo **Novak Đoković** (1987-), kojeg mnogi teniski kritičari smatraju najboljim svetskim teniserom svih vremena. Nosilac je brojnih rekorda. Marta 2021. godine zvanično je oborio rekord po broju nedelja provedenih na prvom mestu ATP liste. Nosilac je brojnih drugih rekorda u tenisu.

5.7.7. Atletika

Srbija je imala velike atletske uspehe, pa se tako među našim legendama našla Vera Nikolić (1948-2021), koja se proslavila trkama na 800 metara. Sa 16 godina postala je reprezentativka i prvakinja Balkana, a bila je i evropska šampionka i svetska rekorderka u toj disciplini.

Među ostalim znamenitim atletičarima su:

Dragutin Topić (1971-) je šest puta učestvovao na Olimpijskim igrama. Od 1990. godine drži juniorski svetski rekord u skoku u vis sa preskočenih 2,37 metara. Osvajač je brojnih priznanja na različitim prvenstvima. Jedan je od najboljih srpskih atletičara svih vremena.

Olivera Jevtić (1977-) još uvek je aktivna dugoprugašica, učesnica je brojnih maratona i polumaratona. Više puta je proglašavana za najbolju atletičarku Jugoslavije i Srbije. Osvajala je brojne medalje i priznanja.

Ivana Španović (1990-) je državna reprezentativka i članica atletskog kluba Vojvodina iz Novog Sada. Takmiči se u skoku u dalj. Osvojila je brojna priznanja medalje na svetskim i evropskim takmičenjima, kao i olimpijsku bronzu 2016. godine u Rio de Ženeiru.

6. Manifestacije

Srbija ima brojne festivale i druge vrste manifestacija – od onih na kojima se predstavljaju kulinarski specijaliteti (gastronomski festivali) preko kulturnih i pop-kulturnih manifestacija (filmskih, muzičkih, pozorišnih, stripskih i sl) do sportskih. Brojne manifestacije imaju međunarodni karakter i od nacionalnog su značaja. Takođe, mnogi gradovi i lokalne zajednice podržavaju male manifestacije koje prikazuju lokalno umetničko i gastronomsko blago. S obzirom na brojnost manifestacija, u ovom pregledu nalaze se samo neke od najvažnijih. Iza naziva svake, u zagradi dajemo mesto održavanja i godinu osnivanja manifestacije.

6.1. Muzički festivali

Srbija je bogata muzičkim festivalima svih žanrova, a neki od njih su veoma poznati u svetu i privlače stotine hiljada posetilaca svake godine.

Guča festival/Dragačevski sabor trubača u Guči (Guča, 1961) – Ovo godišnje nadmetanje trubača i trubačkih ansambala takmiči se sa Exitom za titulu najposećenijeg i svetski najpoznatijeg festivala muzičkog tipa iz Srbije. Održava se u malom mestu Guča, u opštini Lučani nedaleko od Čačka. Današnju popularnost steklo je početkom XXI veka, sa publikom koja se meri u stotinama hiljada svake godine. Posećuju ga ugledni džezeri iz sveta, poznate ličnosti i političari.

Zaječarska gitarijada (Zaječar, 1966) – Najstariji muzički festival u Srbiji posvećen isključivo gitarskom rok zvuku. Manifestacija je takmičarska, na njoj se nadmeću mladi bendovi, a u revijalnom programu nastupaju velike zvezde rokenrola iz zemlje i sveta.

Mokranjčevi dani (Negotin, 1966) - Tradicionalna svetkovina folklorne muzike, ponajviše takmičenje horova. Održava se u Negotinu, rodnom mestu velikog srpskog kompozitora Stevana Stojanovića Mokranjca.

BEMUS/Beogradski muzički festival (Beograd, 1969) – Najstariji festival klasične muzike u Srbiji. Promoviše lokalne umetnike ali predstavlja i vrhunske orkestre i soliste iz sveta.

Nišvil (Niš, 1995) – Međunarodni džez festival, koji se održava svakog avgusta u gradskoj tvrđavi u Nišu. Dovodi zvezde džeza iz celog sveta.

EXIT (Petrovaradinska tvrđava, Novi Sad, 2000) – Uz Guču verovatno najpoznatija muzička

manifestacija u Srbiji i svetu. Po pravilu se održava leti, početkom jula. Fokus mu je na elektronskoj muzici, ali ugošćuje i zvezde rok i pop muzike iz zemlje i sveta. Tri puta je proglašavan najboljim muzičkim festivalom u Evropi. Privlači stotine hiljada posetilaca svake godine, jer publika dolazi iz cele Evrope. Zato je postao značajan činilac turizma grada Novog Sada.

Guitar art festival (Beograd, 2000) – Međunarodni festival klasične gitare koji dovodi svetske majstore ovog instrumenta.

Beogradski festival piva/Belgrade Beer Fest (Beograd, 2003) – Iako prevashodno posvećen promociji piva, ovaj veliki festival stecište je muzičkih zvezda raznih žanrova iz zemlje i sveta. Njegov muzički program veoma je bogat, često sa velikim zvezdama. Isprva se održavao ispod Beogradske tvrđave, da bi potom bio preseljen na mnogo veći i adekvatniji prostor beogradskog Ušća. Održava se svakog avgusta.

Arsenal fest (Kragujevac, 2011) – Veliki festival, koji uglavnom ugošćuje izvođače iz zemalja bivše Jugoslavije, ali dovodi i svetske zvezde. Rok je preovlađujuć muzički izraz, ali dolaze i hip-hop i tehno umetnici. Festival se održava krajem juna.

6.2. Filmski festivali

U današnjoj Srbiji postoje desetine većih i manjih festivala raznih vrsta i žanrova, a većina je posvećena domaćoj filmskoj produkciji. Njihov značaj naročito je porastao u doba velike krize bioskopa u prvoj deceniji novog milenijuma.

Beogradski festival dokumentarnog i kratkometražnog filma, poznat i kao Martovski festival (Beograd, 1953) – Najveća svetkovina kratkometražnog i dokumentarnog filma u Srbiji, sa veoma dugom tradicijom i međunarodnom reputacijom. Generalno najstariji filmski festival u Srbiji. Održava se svakog marta. Dodeljuje nagrade u više kategorija.

Filmski susreti u Nišu (Niš, 1966) – Festival koji je prevashodno posvećen domaćem filmu, sa akcentom na glumcima, i nagrade dodeljuje upravo glumcima.

FEST (Beograd, 1971) – Najveća filmska smotra u Srbiji. Daje presek filmske produkcije sa svih kontinenata u prethodnoj godini. U poslednjih desetak godina ima takmičarski karakter. Dovodi velike zvezde svetskog filma, uglavnom glumce i režisere. Održava se krajem zime.

Festival filmskog scenarija (Vrnjačka banja, 1977) – Festival domaćeg filma koji nagrađuje filmske scenarije. Održava se svakog avgusta.

Festival evropskog filma Palić (Palić, 1992) – Međunarodni festival takmičarskog karaktera, posvećen evropskom filmu. Održava se svakog jula na jezeru Palić, i u bioskopima obližnjeg grada Subotice.

Festival autorskog filma (Beograd, 1994) – Manifestacija na kojoj se prikazuju autorski filmovi iz celog sveta. Danas je druga po veličini svetkovina filma u glavnom gradu Srbije. Održava se u decembru.

Balkanima (Beograd, 2004) – Evropski festival animiranog filma.

LIFFE (Leskovac, 2006) – Internacionalni festival koji nagrađuje filmsku režiju.

Cinema City (Novi Sad, 2007) – Međunarodni festival posvećen promociji mladih autora, izgrađen na konceptu Novog Sada kao grada-festivala. Njegovo prvo izdanje iz 2007. godine zvalo se Filmski festival Srbije, reflektujući tadašnju ambiciju svojih osnivača da to bude najvažnija filmska manifestacija u zemlji.

BELDOCS (Beograd, 2008) – Međunarodni festival dokumentarnog filma, najveći na zapadnom Balkanu.

Kustendorf (Drvengrad, 2008) – Festival, koji se održava u etno selu Drvengrad (drugo ime: Mećavnik) kod planine Mokra Gora i grada Višegrada. Selo je, za potrebe jednog svog filma, sagradio režiser Emir Kusturica – osnivač ove svetkovine, koja se u svakom pogledu opire holivudskom glamuru i komercijalnosti, i na prvom mestu slavi nekomercijalni, umetnički film.

6.3. Pozorišni festivali

Pozorišta imaju dugu tradiciju u Srbiji, a u njoj su posle Drugog svetskog rata nastali najznačajniji pozorišni festivali na teritoriji bivše Jugoslavije. Među njima, BITEF je jedan od najvažnijih u Evropi i svetu.

Sterijino pozorje (Novi Sad, 1956) – Najstariji i najvažniji festival domaćih pozorišnih predstava u Srbiji a pre toga i u Jugoslaviji.

BITEF (Beograd, 1967) – Najveći pozorišni festival u Srbiji i jedan od najznačajnijih te vrste u svetu. Prati moderna dešavanja u pozorišnoj produkciji sa svih kontinenata, spajajući tradicionalne i eksperimentalne forme.

6.4. Književni festivali

Srbija je zemlja sa mnogo malih književnih festivala i jednim velikim, koji spada u daleko najposećenije manifestacije bilo koje vrste u Srbiji, a to je sajam knjiga u Beogradu.

Međunarodni beogradski sajam knjiga (Beograd, 1956) – Jedna od najstarijih i najvažnijih književnih manifestacija u regionu bivše Jugoslavije. Prvo izdanje je održano u glavnom gradu Hrvatske, Zagrebu, a potom je sajam preseljen u Beograd. Manifestacija okuplja izdavače iz zemlje i sveta, svake godine ima veoma ugledne goste, bogat prateći program (konferencije, okrugli stolovi, susreti s piscima) i izuzetno veliku posećenost. Održava se u više hala Beogradskog sajma i smatra se najvećim kulturnim događajem u glavnom gradu Srbije. Tradicionalno se održava krajem oktobra i traje osam dana.

6.5. Festivali umetnosti

Oktobarski salon (Beograd, 1960) – Osnovan kao godišnja smotra najboljih radova iz likovne umetnosti. Vremenom je promenio koncepciju i sada je to smotra savremene umetnosti u Srbiji. U poslednje vreme se održava na svake dve godine (bijenale).

6.6. Festivali stripa

Jugoslavija je bila svetska strip velesila, a najjače scene imale su Srbija, Hrvatska i Bosna i Hercegovina. Srbija je danas pravi izvoznik strip talenata (mnogi rade za francuske izdavače), ima brojne strip škole i čitav niz strip sajмова i festivala, uključujući dva koja su međunarodnog karaktera: Međunarodnog salon stripa i Balkanska smotra mladih strip autora.

Balkanska smotra mladih strip autora (Leskovac, 1998) – Leskovac je mali grad na jugu Srbije ali ima veoma živahan festivalski život, a možda njegova najznačajnija manifestacija je Balkanska smotra mladih strip autora, koja ima takmičarske selekcije i ugledne goste.

Međunarodni salon stripa (Beograd, 2003) – Najveći festival stripa u Srbiji. Sastavni deo festivala je otvoreni međunarodni strip konkurs, sa nagradama u nekoliko kategorija. Gosti su velike zvezde svetskog stripa.

6.7. Ostali festivali i sportske manifestacije

BELEF (Beograd, 1992) – Beogradski letnji festival je mešani festival koji se održava preko leta u Beogradu a ima bogat pozorišni, muzički i vizuelni program.

Beogradski maraton (Beograd, 1988) – Maratonska trka koja se održava svakog proleća u Beogradu, obično u aprilu. Okuplja na hiljade učesnika – profesionalaca i rekreativaca. Nadmetanja se odvijaju u kategoriji punog maratona (42 kilometra), polumaratona (21 kilometar) i rekreativna trka (pet kilometara). Prvi Beogradski maraton održan je 1988. godine. Pre toga, jedina maratonska trka u Srbiji održana je na liniji Obrenovac-Beograd 1910. godine.

Beogradski festival igre (Beograd, 2003) – Ovaj festival dovodi plesne trupe iz celog sveta.

7. Gastronomija

Kao što je izuzetno popularni srpski kantautor Đorđe Balašević pevao „Al’ se nekad dobro jelo”, ova rečenica je i dalje jedno od obeležja Srbije. Može se reći da su raznolikost i obilnost naše kuhinje neki od razloga zbog kojih stranci rado posećuju našu zemlju. Za našu kuhinju možemo reći da je njena specifičnost upravo u uticajima orijentalne, austrougarske, nemačke, grčke, kao i drugih balkanskih kuhinja, ali je obogaćena lokalnim namirnicama.

Uticaji različitih kuhinja vide u jelima koja su često prisutna na srpskoj trpezi – sarma, punjene paprike i punjene tikvice, musaka, štrudla, baklava... Srpska kuhinja čuva stare lokalne recepte. U različitim krajevima Srbije uobičajeni meniji se razlikuju. Tako se u severnom delu naše zemlje običan ručak započinje supom, pa onda rinflajš, zatim sledi meso i ćušpajz a na kraju se obično zasлади šnenoklama ili štrudlom. Kada krenemo malo ka jugu i dođemo do Šumadije i centralne Srbije, nadaleko su poznati mlečni proizvodi poput kraljevačkog sira i kajmaka, pa zlatiborski i zlatarski sirevi, kao i proizvodi od sušenog i dimljenog svinjskog mesa poput pršute i pečenice koji su karakteristični za Užice. Mnogi turisti u ovom kraju žele da probaju tzv komplet lepinju. Ovaj kraj poznat je i po proizvodnji malina - voća od koga se prave najrazličitiji kolači, sirupi, slatkiši, a dobilo je i svoju manifestaciju – Dani maline. Najpoznatije i najpopularnije alkoholno piće sa ovih prostora, pa i Srbije, jeste rakija šljivovica, neizostavan aperitiv pre svakog ručka. Kada se priča o specijalitetima ovog dela Srbije, moraju se naglasiti duvan čvarci. Kuhinja Raške i Sandžaka je primila najviše orijentalnog uticaja. Najveća razlika je u tome što se na ovom području ne konzumira svinjsko meso u velikoj meri. Neka od poznatih jela ovog kraja su: novopazarski ćevapi, stelje, sudžuk i mantije, dok je sjenički sir naširoko poznat. Istočna Srbija, kao što je bogata narodnim običajima i sujeverjima, bogata je i neobičnim gastronomskim specijalitetima. U ovom delu zemlje, žitarice su veoma važni, pa proizvodi od brašna, poput hleba, imaju posebno mesto na trpezi, a kačamak se služi uz ovčiji ili koziji sir. U krajevima uz Dunav, često se jede rečna riba poput soma i šarana, a riblja čorba je nešto što se ne propušta. Takođe, ovo područje je veoma pogodno za proizvodnju vina. Iz ovog dela Srbije neizostavan je homoljski med. Na jugu i istoku Srbije dobru hranu obično prati i muzika, a na trpezi su obično prisutni ajvar, pindur, ćevapi, peglane kobasice, pirotski sir, punjene suve paprike... Kako bi se očuvala lokalna tradicija i proizvodi, poput Dana malina, u Srbiji postoje i druge manifestacije lokalnog i nacionalnog karaktera, poput Kupusijade u Mrčajevcima (opština Čačak), Slaninijade u Kačarevu (kod Pančeva), Roštilijade (Leskovac)...

8. Popularna kultura

Za razliku od drugih komunističkih zemalja iz doba Hladnog rata, socijalistička federativna Jugoslavija bila je okrenuta zapadu, pa se popularna kultura u njoj veoma razvila, što se naročito odnosi na pop i rok muziku i film. Muzička i filmska scena naročito su bile razvijene u Srbiji kao njenoj najmnogoljudnijoj i najvećoj republici sa gotovo dvomilionskim Beogradom kao glavnim gradom cele zemlje. Proizvodnja domaćih filmova u Srbiji ima tradiciju još iz doba Kraljevine i pretvorila se u okosnicu filmske industrije socijalističke Jugoslavije, dok su pop muzika i rokenrol u Srbiji dobili na zamahu u šezdesetim godinama XX veka a pravu eksploziju doživeli dve decenije kasnije.

8.1. Film

U Srbiji su se počeli gledati i snimati filmovi još u doba Kraljevine Srbije (1878-1918). Prva bioskopska predstava priređena je za kralja Aleksandra I Obrenovića 1896. godine, samo šest meseci posle prve bioskopske projekcije ikada, upriličene u Parizu, 1895. godine. Prvi stalni

bioskop otvoren je u Beogradu 1909. godine, a prvi srpski film bio je *Život i delo besmrtnog vožda Karađorđa* iz 1911. godine, u režiji Čića Ilije Stanojevića.

U periodu između dva svetska rata, ključno režisersko ime srpske (i jugoslovenske) kinematografije je Ernest Bošnjak (1876-1963), tvorac brojnih nemih filmova (najpoznatiji: *Laži mene radi* iz 1923. i *Faun* iz 1924) i nesuđeni osnivač srpskog Holivuda u Somboru, na severu Vojvodine. On je otvorio bioskop u Somboru još 1906. godine, dok je ovaj grad bio u sastavu Austrougarske (Vojvodina će 1918. godine postati deo Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, kasnije nazvane Jugoslavija).

Kraljevina Jugoslavija je 1931. pokušala da napravi stalni i stabilni sistem finansiranja svoje kinematografije, ali joj to nije pošlo za rukom zbog otpora inostranih kompanija i jugoslovenskih prikazivača i distributera, pa su domaći filmovi stvarani sporadično, bez ozbiljnije podrške države, a u bioskopima su se uglavnom prikazivali strani filmovi.

Za vreme Drugog svetskog rata, u okupiranoj Srbiji je snimljen samo jedan film, *Nevinost bez zaštite* Dragoljuba Aleksića (1942).

Nakon Drugog svetskog rata rađa se nova, socijalistička federativna Jugoslavija (1943-1991) koja ima jednu od uspešnijih kinematografija u Evropi. Doživotni predsednik Jugoslavije Josip Broz Tito bio je veliki ljubitelj filma, a zbog povoljnih uslova, u zemlji su se snimali strani filmovi. Međutim, u mnogo većem broju nego u doba Kraljevine snimali su se domaći filmovi. Barem do sedamdesetih godina, to su prevashodno bili tzv partizanski filmovi sa motivom gerilske borbe partizana protiv Nemaca i njihovih domaćih pomagača. Najveća zvezda tog autohtono jugoslovenskog žanra bio je srpski glumac Velimir Bata Živojinović (film Hajrudina Krvavca *Valter brani Sarajevo* iz 1972, u kojem Živojinović igra naslovnu ulogu, postao je megahit u Kini), a najpoznatiji film žanra je *Bitka na Neretvi* Veljka Bulajića (1969), jugoslovenski kandidat za Oskara, sa velikim stranim glumcima Orsonom Velsom, Julom Brinerom, Sergejom Bondarčukom i Frankom Nerom.

U doba socijalističke Jugoslavije, u čijem je sastavu bilo šest republika (Srbija, Hrvatska, Slovenija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Makedonija), najviše filmova nastajalo je u Srbiji, koja je imala najviše stanovnika, najviše bioskopa, kao i veliki filmski studio Avala film. Prvi uistinu značajan film socijalističke Srbije i Jugoslavije snimio je režiser iz doba Kraljevine Jugoslavije, Vojislav Nanović (1922-1983). To je bila bajka *Čudotvorni mač* (1950), koja je svojim žanrom i gotovo holivudskom produkcijom štrčala među partizanskim ostvarenjima tog vremena, i postala je prvi ozbiljan izvozni proizvod domaće kinematografije. Soja Jovanović (1922-2002) ne samo što je postala prva režiserka jugoslovenske i srpske kinematografije već je i tvorac prvog domaćeg filma u boji, a to je komedija *Pop Ćira i pop Spira* (1956), ekranizacije istoimene komedije Stevana Sremca. Među srpskim režiserima, najpoznatiji tvorac partizanskih filmova bio je Živorad Žika Mitrović (1921-2005), koji je snimio *Kapetana Lešija* (1960) i *Užičku republiku* (1974), ali i jedini jugoslovenski film koji se bavio herojstvom srpske vojske u Prvom svetskom ratu – čuveni *Marš na Drinu* (1964).

Početak šezdesetih, kada su u Jugoslaviju počeli da prodiru zapadna moda, muzika, pop-kultura ali i duh društvene kritike, na sceni su se, pod tim uticajima, javili novi žanrovi i nove teme, razbivši monotoniju vladavine partizansko-ratnog filma ali i uzbukavši tadašnje društvo. Muzički film Ljubomira Radičevića *Ljubav i moda* (1960) postao je veliki hit, a čitava jedna plejada prevashodno srpskih režisera-autora počela je da snima filmove koji su preispitivali društvenu pravdu i društvene norme u Jugoslaviji, a najznačajnija među tim ostvarenjima su *Čovek nije tica* (Dušan Makavejev, 1965), *Tri* (Aleksandar Saša Petrović, 1965), *Kad budem mrtav i beo* (Živojin Pavlović, 1967), *Skupljači perja* (Aleksandar Saša Petrović, 1967), *Jutro* (Puriša Đorđević, 1967), *Ljubavna tragedija ili slučaj službenice PTT* (Dušan Makavejev, 1967), *Buđenje pacova* (Živojin Pavlović, 1967), *Pre istine* (Kokan Rakonjac, 1968), *Biće skoro propast sveta* (Aleksandar Saša Petrović, 1968), *Rani radovi* (Želimir Žilnik, 1969), *WR Misterije organizma* (Dušan Makavejev, 1971) i *Mlad i zdrav kao ruža* (Jovan Jovanović, 1971). Među njima, Makavejev, Pavlović, Petrović i Žilnik uživali su veliki ugled na domaćim i stranim festivalima, ali su se kao crnotalasovci u zemlji suočavali sa cenzurom.

Jedan od režisera koji takođe nije stvarao u skladu sa tadašnjim ideologijom bio je Đorđe Kadijević. Pošto je snimio izuzetne ratne filmove *Praznik* (1967) i *Pohod* (1968), povukao se na televiziju, koja je počela da bude sve ozbiljnija i ambicioznija. Tamo je stvorio folkorni horor film *Leptirica* (1973), koji je postao jedan od najgledanijih televizijskih filmova u Jugoslaviji svih vremena. Kasnije je snimio izuzetno značajne TV filmove i serije na teme iz srpske istorije: *Karađorđeva smrt* (1983) i *Vuk Karađžić* (1987-1988), a pred raspad socijalističke Jugoslavije je stvorio verovatno najcenjeniji srpski film strave: *Sвето mesto* (1990), po motivima pripovetke *Vij*, ruskog pisca Nikolaja Gogolja.

Tokom sedamdesetih, stasavaju režiseri tzv. Praške škole – autori koji su studirali filmsku umetnost u Češkoj – među kojima su najproduktivniji Srđan Karanović, Goran Paskaljević i Goran Marković. Srđan Karanović se proslavio TV serijom *Grlom u jagode* (1976), a Paskaljević i Marković imaju velike filmske opuse, sa najznačajnijim ostvarenjima u sedamdesetim, kao i u osamdesetim kada – posle smrti Josipa Broza Tita (1980) – društvene stege popuštaju i jačaju umetničke slobode i sloboda govora. Goran Paskaljević je prepoznatljiv po filmovima *Čuvar plaže u zimskom periodu* (1976), *Pas koji je voleo vozove* (1977), *Specijalan tretman* (1980), veliki hit *Varljivo leto '68* (1984) i *Vreme čuda* (1989). Goran Marković je tvorac izuzetno uspešnih, gledanih i socijalno angažovanih filmova kao što su *Specijalno vaspitanje* (1977), *Nacionalna klasa* (1979), *Majstori majstori* (1980), *Variola vera* (1982), *Već viđeno* (1987), *Sabirni centar* (1989) i *Tito i ja* (1991). U ovoj deceniji nastaje i velika hit-drama Zorana Čalića *Lude godine* (1977) koja će se pretvoriti u dugovečni i isplativi serijal filmskih komedija (*Lude godine/Žikina dinastija*) ne samo na području Jugoslavije već i Sovjetskog Saveza.

Početak osamdesetih, na scenu stupa jedan od najznačajnijih srpskih režisera Slobodan Šijan čije opore komedije *Ko to tamo peva* (1980) i *Maratonci trče počasni krug* (1982) spadaju u najveće filmske hitove u Jugoslaviji svih vremena a replike iz njih deo su svakodnevnog govora u svim bivšim jugoslovenskim republikama. U ovoj deceniji, koja jugoslovenskoj kinematografiji donosi značajna žanrovska obogaćenja, velike hitove imaju i

Mića Milošević (*Tesna koža*, 1982, koja će dobiti tri nastavka), Branko Bauer (*Balkan ekspres*, 1983), Srđan Karanović (*Petrijin venac* iz 1980, *Nešto između* iz 1983. i *Jagode u grlu* iz 1986.) i dramski pisac Dušan Kovačević (po čijim su dramama/scenarijima snimljeni *Ko to tamo peva*, *Maratonci trče počasni krug* i *Sabirni centar*) kao režiser kulturnog filma *Balkanski špijun* (1984), a Emir Kusturica će osvojiti Zlatnu palmu na festivalu u Kanu sa filmom *Otac na službenom putu* (1985).

Posle raspada socijalističke Jugoslavije, u za Srbiju veoma nesrećnim devedesetim godinama (kada je ona bila deo Savezne Republike Jugoslavije – zajedno sa Crnom Gorom) najznačajniji režiser postaće Srđan Dragojević sa tri velika filmska hita: komedijom *Mi nismo anđeli* (1992), antiratnim klasikom *Lepa sela lepo gore* (1996) i dramom *Rane* (1998). Kusturica će 1995. osvojiti svoju drugu Zlatnu palmu sa filmom *Podzemlje*. Među značajnija dela u ovoj deceniji takođe se ubrajaju *Ubistvo sa predumišljajem* (Gorčin Stojanović, 1995) i *Lajanje na zvezde* (Zdravko Šotra, 1998).

Prva decenija XXI veka u kojoj Savezna Republika Jugoslavija prestaje da postoji, donosi Srbiji najveći bioskopski hit od raspada socijalističke Jugoslavije – komediju *Zona Zamfirova* (Zdravko Šotra, 2002), koju je videlo više od milion gledalaca u zemlji sa sedam miliona stanovnika. Sredinom prve decenije 21. veka, nekada moćna srpska kinematografija ulazi u veliku krizu zbog gašenja velikog broja bioskopa u problematičnom procesu privatizacije, i poseta bioskopima dramatično opada. Tek u narednoj deceniji, doći će do kakvog-takvog oporavka, sa filmovima kao što su sportska drama *Montevideo bog te video* (Dragan Bjelogrić, 2010), *Mali budo* (Danilo Bećković, 2014), *Kralj Petar Prvi* (Lazar Ristovski, 2018), *Južni vetar* (Miloš Avramović, 2018) i *Toma* (Dragan Bjelogrić, 2021). Značajne filmove snimaju Srđan Golubović (*Klopka*, 2007), Dejan Zečević (*TT Sindrom* iz 2002 i *Četvrti čovek* iz 2007) i Uroš Stojanović (*Čarlston za Ognjenku*, 2008), a na scenu stupa mlada generacija režisera, među kojima su najznačajniji Stevan Filipović (*Šejtanov ratnik* iz 2006, *Šišanje* iz 2009 i *Pored mene* iz 2015.), Mladen Đorđević (*Život i smrt porno bande* iz 2009), Maja Miloš (*Klip* iz 2012), Mina Đukić (*Neposlušni*, 2014) i Vuk Ršumović (*Ničije dete*, 2014).

8.2. Popularna muzika

Posle Drugog svetskog rata, kada se Jugoslavija razila sa Sovjetskim Savezom i istočnim blokom (1948), kao zamena za dotle popularnu a sada politički nepoželjnu rusku muziku pojavila se tzv jugomeksička muzika, karakteristična po tome što jugoslovenski pevači prepevavaju meksičke pesme ili stvaraju nove pesme u ključu meksičkog melosa. Tu muziku izvode marijači sastavi, obučeni u tradicionalnu meksičku nošnju sa sombrerima. Najpoznatiji srpski predstavnici ovog muzičkog pravca, popularnog tokom pedesetih i šezdesetih godina dvadesetog veka, jesu Predrag Cune Gojković, Ljubomir Milić i marijači sastav Paloma.

Tokom šezdesetih, kada se Jugoslavija okrenula zapadu, sa te strane u nju prodiru rok i pop zvuci sa Zapada, potiskujući jugomeksičku muziku a sa druge strane inspirišući nastanak domaćih grupa i pevača. U domenu zabavne muzike, velika pevačka imena su Đorđe Marjanović (prva pevačka megazvezda socijalističke Jugoslavije), Lola Novaković, Dragan

Stojnić i Miki Jevremović. Grupa Siluete je jedna od prvih jugoslovenskih rok grupa, i njen pevač Zoran Mišćević bio je idol mladih i seks simbol. U Beogradu krajem šezdesetih nastaju takođe značajni rok sastavi Crni biseri i Kornij grupa.

Sedamdesete donose pravi procvat popularne muzike u celoj Jugoslaviji. Na scenu stupa srpska pevačica evergrin muzike Bisera Veletanlić i najveća jugoslovenska zvezda svih vremena, pevač zabavne muzike Zdravko Čolić, koji u svom izrazu koristi pop, rok, disko a kasnije i etno motive. Stihove za njegove hitove pišu talentovani pesnici. Tokom sedamdesetih, kada jugoslovenskom rok scenom dominiraju hard-rok i progresivni rok zvuk, u Srbiji stvaraju bendovi kao što su YU grupa, Time, Smak i Galija. Paralelno se razvija tzv novokomponovana narodna muzika, čije su najveće zvezde, u toj i u narednoj deceniji, Toma Zdravković, Silvana Armenulić, Šaban Šaulić, Lepa Lukić, Predrag Živković Tozovac, Lepa Brena, Miroslav Ilić, Dragana Mirković i Vesna Zmijanac. Karijeru počinje i romski etno pevač Šaban Bajramović, koji će se proslaviti u svetu kao kralj romske muzike. Krajem sedamdesetih, u Beogradu nastaje verovatno najpopularnija jugoslovenska i rok grupa svih vremena, Riblja čorba, koja će najveću slavu steći u osamdesetima. Njen pevač Bora Đorđević steći će zasebnu slavu kao pesnik ulične poezije. Jedini takmaci Ribljoj čorbi i Đorđeviću kao pesniku bili su hrvatska grupa Azra i njen lider Branimir Džoni Štulić.

Početak osamdesetih nastupa era novog talasa, sa grupama Idoli, Električni orgazam i Šarlo akrobata o kojima piše britanska rok štampa. Beogradska novotalasna scena bila je usko povezana za zagrebačkom koju su činile pomenuta Azra, Prljavo kazalište, Haustor i Film. U to vreme, popularni postaju srpski novotalasni sastavi Zana, U škripcu, Laboratorija zvuka i Laki pingvini, ali i pevač-kantautor Đorđe Balašević, pevač i kompozitor Oliver Mandić i etno-džez pevač Luis. Sredinom osamdesetih, scenu osvajaju Bajaga i Instruktori (koji su uživali ogromnu popularnost i u Sovjetskom Savezu), Ekatarina velika, Partibrejkersi, Disciplina kičme i kantautor Antonije Pušić, poznatiji kao Rambo Amadeus. Ovaj provokativni crnogorski pevač nastanjen u Beogradu jedan je od pionira hip-hopa u Jugoslaviji, i podjednako je semplovao strane rok izvođače i domaće folk zvezde.

Rat u Jugoslaviji izaziva prekid delovanja brojnih grupa, čiji članovi uglavnom odlaze u inostranstvo, a diskoteke i televiziju osvaja turbo-folk muzika - kombinacija zapadnjačkog dens zvuka sa srpskim, grčkim i orijentalnim melosom. Najveće zvezde tada i u naredne tri decenije su Svetlana Ceca Ražnatović, Džej Ramadanovski i Jelena Karleuša. U devedesetim godinama najznačajniji srpski rok sastavi su Van Gog, Babe, Plejboj, Eva Braun, Ritam nereda i Deca loših muzičara. Popularni su pop-rok pevačica Ana Stanić i hip-hoper Gru – prva velika zvezda ovog pravca u Srbiji.

Dvehiljaditih, rok u Srbiji gubi na vitalnosti i uticaju, a dominantni postaju turbo folk, pop i etnopop, dok je među gradskom omladinom omiljen je hip-hop. Najveća zvezda popa je Vlado Georgijev. Najveća imena etnopopa su Željko Joksimović i Marija Šerifović koji su se, osim na nacionalnom nivou, proslavili i na takmičenju Pesma Evrovizije – Šerifovićeva kao pobednica 2008. godine, a Joksimović kao drugoplasirani 2004. godine. Najznačajnija imena hip-hopa su Beogradski sindikat i Marčelo.

IZVORI

Knjige i publikacije:

Bogdanović, Dimitrije – Istorija stare srpske književnosti (Srpska književna zadruga, 1980)
Đorđić, Petar – Istorija srpske ćirilice (Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije, 1971)
Grupa autora – Istorija srpskog naroda, knjige I i II (Srpska književna zadruga, 1982)
Ivačković, Ivan – Kako smo propevali: Jugoslavija i njena muzika (Laguna, 2013)
Janjatović, Petar – Ex-Yu Rock enciklopedija (Geopoetika, 2016)
Kosanović, Dejan – Počeci kinematografije na tlu Jugoslavije (Institut za film – Univerzitet umetnosti, 1985)
Lujak, Tamara – Rečnik srpskih mitoloških bića (Laguna, 2021)
Lujak, Tamara – Rečnik slovenske mitologije (Laguna, 2021)
Palavestra, Aleksandar (kao A. Peragraš) – Ale i bauci: prilog proučavanja tajanstvenih bića Balkana (Mah, 2002)
Ristić, Jovan i Jovičević, Dragan – Izgubljeni svetovi srpskog filma fantastike (Filmski centar Srbije, 2015)
Rusu, Aurelian – Lepenski Vir – Schela Cladovei culture's chronology and its interpretation (Brukenthal. Acta Musei, VI. 1, 2011)
Savković, Miroslav – Kinematografija u Srbiji tokom Drugog svetskog rata 1941-1945 (Fakultet dramskih umetnosti, 1994)
Tirnanić Bogdan – Crni talas (Filmski centar Srbije, 2011)
Vesić, Dušan – Bunt dece socijalizma: Priča o novom talasu (Laguna, 2020)

Internet sajтови i stranice:

<https://bookaweb.com/sr/blog/20-najlepsih-tvrđava-srbije>
<https://dizajn.akademija.uns.ac.rs/wp-content/uploads/2016/10/010-Srbija-srednji-vek.pdf>
<https://manastiriusrbiji.com/manastir-visoki-decani/>
https://nasledje.gov.rs/index.cfm/spomenici/pregled_spomenika?spomenik_id=44883
<https://nationalgeographic.rs/foto/a18640/7-najlepsih-tvrđjava-na-teritoriji-srbije.html>
<https://manasija.rs/>
<https://kss.rs/>
<https://mojaskola.rtsplaneta.rs/>
<https://oks.org.rs/>
<https://partizan.rs>
<https://ravanica.rs/>
<https://rss.org.rs/>
www.danas.rs/drustvo/cuvene-vincanske-figurine/
www.sports-reference.com/olympics/summer/1968/ATH/womens-800-metres.html

www.arhitektura.rs
www.bastabalkana.com
www.beograd.rs

www.biografija.org
www.britanica.com
www.crvenazvezdafk.com/sr
www.imdb.com
www.iserbia.rs
www.larousse.com
www.nationalgeographic.rs
www.ossrb.org/
www.reprezentacija.rs/
www.serbia.com
www.serbia.travel
www.sveopoznatima.com
www.waterpoloserbia.org
www.zaduzbine-nemanjica.rs

